

SZAKDOLGOZAT

Dr. Fulmerné Bunczom Mária
Tanító

Kaposvár
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Tanító Szak

A szólások és közmondások ismerete
a Baranya vármegyei iskolák 4. osztályos tanulói körében

Belső konzulens:	Dr. Kövérté Dr. Nagyházi Bernadette egyetemi docens
Készítette:	Dr. Fulmérté Bunczom Mária IQ6J1X levelező tagozat
Intézet/Tanszék:	Neveléstudományi Intézet

Kaposvár
2023

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
1. A szólások és közmondások elméleti háttere	3
1.1. Állandósult szókapcsolatok	3
1.2. A frazeológiai egységek osztályozása.....	3
1.3. Szólás vagy közmondás?.....	5
1.4. A szólások és közmondások eredete	6
1.5. A szólások és közmondások fajtái	8
1.6. A szólások és közmondások szerepe.....	10
1.7. A szólások és közmondások a közoktatásban	11
2. Kutatás.....	12
2.1. A kutatás bemutatása.....	12
2.2. Kutatás eszköze	12
2.3. A kutatás lefolytatása	13
3. A kutatás eredményei.....	15
3.1. Szociodemográfiai adatok	15
3.2. A szólások ismerete.....	15
3.3. A közmondások ismerete	23
4. A kutatás eredményeinek összegzése.....	31
4.1. A szólások ismeretének összegzése	31
4.2. A közmondások ismeretének összegzése	32
4.3. A szólások és közmondások ismerete a városi és községi iskolák tanulóinak körében....	34
4.4. A szólások és közmondások ismerete a fiú és lány tanulók körében.....	35
4.5. Az anyanyelvi nevelés tankönyveinek hatása a szólások és közmondások ismeretére	36
5. Összefoglalás.....	39
Felhasznált irodalom	42
Mellékletek.....	43

Bevezetés

Szakedolgozatom fő témája a szólások és közmondások. A témaválasztásom oka abban rejlik, hogy gyakran tapasztaljuk, hogy a kommunikáció során hallunk egy szólást vagy közmondást, de mégsem ismerjük annak a jelentését, vagy azt gondoljuk, hogy ismerjük, esetleg használjuk is, csak épp nem a megfelelő szöveggörnyezetben. Miért is fontos ismernünk ezeket a sokszor furcsának vélt kifejezéseket, mondatokat?

A szólások és közmondások minden nép esetében örök értékkel bírnak, hiszen betekintést adnak az adott nép szokásaiba, kultúrájába, gondolkodásmódjába, vagyis a világába. A régi korok emberének világát fontos ismernünk, és ennek megismerésében nagy segítséget nyújthat számunkra a szólások és közmondások jelentésének ismerete egyaránt.

A szakedolgozat első felében a szólások és közmondások elméleti háttérével kívánok foglalkozni: Mik azok az állandósult szókapcsolatok? Hogyan osztályozhatók a frazeológiai egységek? Mi a különbség a szólások és közmondások között? Mit lehet tudni az eredetükről? Milyen fajtái léteznek? Szerepük az ember életében többek között a hagyományörzés, és a szókincsfejlesztés. Ez utóbbi szerepük miatt mind a szólásoknak, mind a közmondásoknak pótolhatatlan jelentőségük van az anyanyelvi nevelésben, ennél fogva a közoktatásban is.

A munkám második felében a témához kapcsolódó kutatásomat fogom bemutatni. Baranya vármegyei általános iskolák 4. osztályos tanulói körében végeztem kutatást kérdőíves formában arról, hogy mennyire ismerik a tanulók a szólásokat és a közmondásokat. Megvizsgálom, hogy a kutatás során használt kérdőíven szereplő állandósult szókapcsolatokat milyen arányban ismerik a tanulók. Továbbá szeretnék képet kapni arról, hogy van-e különbség a városi, illetve a községi iskolák tanulóinak szólásokra és közmondásokra vonatkozó ismerete között. Emellett a fiú és lány nemű tanulók válaszait is megvizsgálom külön-külön abból a célból, hogy vajon a van-e különbség a különböző nemű tanulók ismerete között. Végül pedig feltérképezem, vajon lehet-e összefüggés a tanulók ismerete és az anyanyelvi nevelés során használt tankönyveiben előforduló szólások és közmondások között.

Célom az, hogy képet kapjak arról, hogy a mai általános iskolás korú gyermekek mennyire ismerik a szólásokat és a közmondásokat, illetve, hogy tudják-e, hogy mit is jelentenek valójában. Manapság ezek sajnos egyre ritkábban használt állandósult szókapcsolatok, így fennáll az a veszély, hogy idővel kikoppnak a beszélt és írott nyelvből egyaránt. Ennek oka abban is rejlik, hogy jelentésük, üzenetük sok esetben ma már nem ismert az emberek, főleg a gyermekek körében, így nem szívesen használják őket.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a gyerekek minél többször találkozzanak szólásokkal és közmondásokkal, hiszen, ha sokszor hallják, olvassák, és ezáltal megismerik a jelentésüket, akkor nagy eséllyel meg is szeretik őket, aktív szókincsükké válik és használni fogják a mindennapok során. Leendő tanítóként ezt egy nagyon fontos küldetésemnek tartom, hogy erre nagy hangsúlyt fordítsunk az iskolában, hiszen ez egy nagyon jó módja anyanyelvünk védelmének is.

1. A szólások és közmondások elméleti háttere

1.1. Állandósult szókapcsolatok

Az állandósult szókapcsolatokkal, vagy más néven frazémákkal a frazeológiának nevezett nyelvészeti ág foglalkozik. (Forgács 2007, 15-16) Ezek a frazeológiai egységek nyelvünk alakilag és/vagy jelentésánál rögzült szókapcsolatai, melyek szókincsük pótolhatatlan részét képezik. Ezek legalább kettő, de esetenként több szóból álló szókapcsolatok, azonban egy mondatnál nem lehetnek hosszabbak (uo.).

Előfordulásuk sokféle lehet. (Forgács 2007, 15-18) Találkozhatunk teljes mondat értékű frazeológiai egységekkel, melyeknek alakja alig változtatható (pl. *Álmodik a nyomor.*). Ennek okán ez az előfordulási forma szövegekben többnyire idézetként jelenik meg. Léteznek továbbá ragozható szókapcsolatok is, mint például a *dugába dől* kifejezés, és vannak ezenfelül mondatrész értékű kifejezések is, mint pl. a *saját szakállára* kifejezés (uo.).

Jelentésüket tekintve lehet konkrét jelentésük, de átvitt értelemben is használhatóak: pl. *kosarat ad valakinek*, melynek értelme a szavak konkrét jelentéséből adódóan az, hogy kosarat nyújt át, de jelentheti azt is, hogy valaki ajánlatot utasít vissza (Forgács 2007, 15-18.). Az, hogy egy ilyen kifejezés konkrét vagy átvitt értelemben értelmezendő-e, függ az adott szövegkörnyezettől.

Az állandósult szókapcsolatok használatát illetően vannak olyanok, melyeket egész nyelvközösségek használnak, azonban „léteznek például regionálisan ismert, esetleg csak egyes településeken ismert szólások vagy közmondások is. Különösen igaz ez az olyan kifejezések esetében, amelyeknek valamilyen helyi anekdota, történet szolgál kiindulópontjául” (Forgács 2007, 24). Kiváló példa erre az *okos, mint a tordai kos* erdélyi szóláshasonlat, melynek jelentését többnyire csak a helybéli, Torda környéki emberek ismerik.

1.2. A frazeológiai egységek osztályozása

Az állandósult szókapcsolatok sokféleségének köszönhetően nagyon nehéz őket csoportokba rendezni. Azok a kutatók, akik a frazeológia nyelvészeti ággal foglalkoznak, különböző osztályozási szempontok (szintaktikai, szemantikai vagy pragmatikai osztályozások) alapján csoportosítják a frazémákat. (Forgács 2007, 50)

A frazeológiai egységek osztályozhatók a kommunikációs funkciók, a szintaktikai viselkedésük, a szófaji értékük és a szemantikai viselkedésük alapján is (Forgács 2007, 50-55).

A kommunikációs funkciók alapján történő osztályozás aszerint történik, hogy az adott frazémának milyen szerepe van a kommunikációban. Ez alapján léteznek referenciális, kommunikatív és strukturális frazeologizmusok. A referenciális állandósult szókapcsolatok „*a valóság egyes elemeire, folyamataira vagy tényállásaira*” (Forgács 2007, 51) utalnak függetlenül attól, hogy ezek a világra vonatkozó valós vagy valótlan tények-e vagy sem. Ebbe a kategóriába tartoznak pl. a *borsót tör valakinek az orra alá* vagy a *bolhából elefántot csinál valaki* kifejezések. A referenciális frazémák alaki sajátságuknak köszönhetően további csoportokra oszthatók: vannak közöttük olyan szószerkezetek, melyek csak mondatrész értékűek, mondat formájuk nincsen. Ezeket szócsoporthexémáknak is nevezik. Ezeknek a szócsoporthexémáknak a jelentése többnyire egy szóval is helyettesíthető. Ide tartozó példa a *csütörtököt mond* (jelentése: elromlik) vagy a *húzza az igát* (jelentése: robotol) kifejezések. Ezekkel ellentétben léteznek mondatlexémák is, melyek alaki sajátságukat tekintve teljes mondat formájúak (pl. *Kéz kezet mos!*, *Spongyát rá!* stb). Ezeknek „*inkább szituatív-kommunikatív értékük van, azaz bizonyos kommunikációs helyzetekhez kötve hangzanak inkább el*” (Forgács 2007, 55). A kommunikációs funkciók alapján történő osztályozás második típusa, a kommunikatív frazeologizmusok. Ezen frazémák kapcsolódhatnak a beszédaktus sikeréhez (pl. *Kedves egészségére!*), de lehetnek ezek úgynevezett helyzetmondatok is, mint pl. az ismert *Le a kalappal!* közhelyszerű kifejezés, mellyel elismerésünket tudjuk kifejezni egy adott szituációban. Az utolsó típusba tartozó strukturális frazeologizmusok szerepe az, hogy jelezzék a grammatikai viszonyokat a kommunikáció során. A magyar nyelv esetében ebbe a kategóriába a páros kötőszók tartoznak: nemcsak ... hanem ... is, egyrészt ... másrészt stb., ezért ezt a típust nevezhetjük kötőszói frazeologizmusoknak is (Forgács 2007, 50-55).

A szintaktikai viselkedésük alapján az állandósult szókapcsolatokat a mondatrésztértékük alapján kategorizálják (Forgács 2007, 56-57). Ez alapján Rozgonyiné Molnár Emma (id. Forgács 2007, 57) a szólásoknak 3 csoportját különböztette meg. Az első csoportba tartoznak a szólásglosszémák, melyek egy mondatrésznyi nagyságúak (pl. *nyaklő nélkül*). A második típusba tartozó szólásszintagmák „*egy szerkezetes mondatrésznyi alakulatok, mint pl. [...] saját szakállára, anyámasszony katonája*” (Forgács 2007, 57). Az utolsó csoportba tartoznak a szólasmondatok, melyek legalább egy állítmányt tartalmaznak (pl. *rájár a rúd, leesik az álla*), de ide tartoznak a hiányos szerkezetű mondatok (pl. *Lelke rajta!*) és az összetett mondatok is (pl. *tudja, mitől döglök a légy*) (uo.)

A szófaji értékük alapján lehetnek a frazeológiai egységek kötőszói, illetve előljárószói értékűek (Forgács 2007, 67-69). Ilyenek az előzőekben már tárgyalt strukturális frazémák. Léteznek továbbá melléknévi értékű frazémák, azonban ezek ritkán fordulnak elő. Ide tartoznak a

szócsoporthexémák (pl. *minden hájjal megkent*). A korábbiakban a szólásszintagmára hozott példán keresztül látható, hogy létezik határozó értékű állandósult szókapcsolat is (pl. *saját szakállára*), melyeket adverbialis vagy határozószói frazeologizmusoknak neveznek. A főnévi frazeologizmusok közé tartoznak pl. a *kivert kutya, fekete bárány* kifejezések. Végül, de nem utolsó sorban nagy számban fordulnak elő az egy vagy több külső bővítménnyel is rendelkező igei frazeologizmusok, mint pl. a *vki fűbe harap, vki bolhából elefántot csinál* kifejezések (uo).

Az állandósult szókapcsolatokra jellemző az idiomatikus jelleg, miszerint a szókapcsolat jelentése nem következtethető ki a frazémát alkotó szavak szó szerinti jelentéséből, tehát sok esetben az állandósult szókapcsolatok nem konkrét, hanem átvitt értelmű a jelentéssel rendelkeznek. A frazeológiai egységek ezen jelentésbeli viselkedése alapján vannak nem idiomatikus, részben idiomatikus és teljesen idiomatikus kifejezések is. Néhány példa ezek közül: *zsin-dely van a házon* (idiomatikus); *ahány ház, annyi szokás* (részben idiomatikus); *több a kár, mint a haszon* (Forgács 2007, 69-70)

1.3. Szólás vagy közmondás?

A közbeszédben gyakran találkozhatunk azzal, hogy a szólás és közmondás kifejezéseket egymás szinonimájaként használják, azonban ez helytelen. Mind a szólások, mind a közmondások több szóból álló kifejezések, melyek gondolatot közölnek vagy érzelmeket fejeznek ki, azonban mégsem rokon értelmű szavak. O. Nagy Gábor magyar nyelvész az alábbi hasonlattal érzékelteti könyvében a szavak, valamint a szólások és közmondások, mint állandósult szókapcsolatok közötti különbséget: „*a szavak olyanok a beszédben, mint az épületben a téglák, a szólások és a szólásszerű kifejezések pedig olyanok, mint az előre gyártott épületelemek*” (O. Nagy 1966, 8).

A szólások sajátos stilisztikai értékű frazeológiai egységek. Jellemzőjük, hogy több szóból állnak, de nem mondatformájú kifejezések. Egységes és egyben átvitt értelmű jelentéssel rendelkeznek, azonban ezen állandósult szókapcsolatok „*átvitt értelme nem azonos az alkotó szavak külön-külön vett jelentésének összegével*” (O. Nagy 2011, 19), ugyanis egy szólás esetében az adott szólást alkotó szavak jelentése nincs összefüggésben azzal, amit a szólás a maga egészében jelent. A szólásokat úgynevezett jelentésbeli egységként használjuk a beszéd során, ugyanis az őket alkotó szavak jelentése egységként értelmezendő. Például a *ráncba szed valakit* szólásunk esetében nem konkrétan ráncba szedés történik, hanem a *ráncba szed* szavak egységet alkotva jelentik azt, hogy megfegyelmez valakit. (O. Nagy 1966, 12) Az említett példából

az is jól látszik, hogy bár a szólás több szóból álló kifejezés, jelentése mégis egyetlen szóval is kifejezhető.

A szólásokkal ellentétben a közmondás fogalmának meghatározása sokkal összetettebb feladat, ugyanis a mai napig nem létezik arra vonatkozó konkrét szabály, hogy mi alapján mondható egy adott mondatra, hogy az közmondás-e vagy sem. Forgács Tamás nyelvész (2007, 101) Wolfgang Mieder német származású professzort idézve így foglalja össze a közmondás fogalmát: „*A közmondások általánosan ismert, rögzített formájú mondatok, amelyek egy életvezetési tanácsot vagy egyéb bölcsességet rövid, velős formában fogalmazznak meg.*” (Forgács 2007, 101) Tanító jellegüknek köszönhetően általában széles körben ismert és gyakran alkalmazott kifejezések ezek.

A közmondások a szólásoknál nagyobb nyelvi egységek, ugyanis a szólásokkal ellentétben a ezek a kifejezések mondat értékűek (O. Nagy 1966, 12). Ennek a magyarázata abban rejlik, hogy a közmondásokban már önmagában benne van a beszélőnek a véleménye, a valósághoz való viszonya, az adott szituációval kapcsolatos állásfoglalása. Ezzel ellentétben „*a szó-lás pusztán nyelvi jel, [...] amelynek nincsen önmagában is teljes értékű tartalma*” (O. Nagy 1966, 12). Léteznek egyszerű és egyértelmű megfogalmazások, de emellett léteznek idiomatikus értelmű közmondások is (pl. *Sok lúd disznót győz. Az alma nem esik messze a fájától.*). (Forgács 2007, 111-112) A közmondások esetében gyakran találkozhatunk a megszemélyesítés stílusesszékével (pl. *A szerelem vak*), de gyakoriak az alliteráló közmondások is, amelyek esetében felfedezhető a szó eleji mássalhangzók ismétlődése (pl. *Vak vezet világtalant.*). Továbbá gyakori jellemzője a közmondásoknak a szerkezeti zártság és a rímek alkalmazása is: *Ki korán kel aranyat lel., Minden jó, ha a vége jó.* (uo.).

1.4. A szólások és közmondások eredete

A szólások és közmondások szájról szájra, nemzedékről nemzedékre öröklődő bölcsességek, melyeket a múltból hagyományoztak ránk, és melyeket igyekszünk megőrizni és tovább örökíteni a jövő nemzedékének. Hasonlóképpen öröklődnek tovább közösségről közösségre, mint a népmesék vagy a népdalok. A szólások és közmondások esetében nem tartjuk fontosnak, hogy az adott szókapcsolat kitől származik. Egyszerűen csak részét képezzük a nyelvünknek, ennél fogva úgy használjuk őket, mint bármely másik szavunkat (O. Nagy 1966, 9). Belevód-nak az emberek nyelvhasználatába, és végül már egy egész nyelvközösség használja őket generációról generációra tovább örökítve azokat.

Már az írásbeliség megjelenése előtti időkből is származnak közmondásoknak számító gyűjtemények (Forgács 2007, 232). Ilyenek például a sumér ékírásos táblák is. A sumér, majd a későbbi mezopotámiai oktatási intézményekben nagyon fontos szerepet játszottak ezen közmondások, mivel a rájuk jellemző egyszerű, tömör nyelvtani formának köszönhetően kiváló tananyagoknak számítottak. A Biblia szintén nagyon fontos szerepet játszik a szólások és közmondások átörökítésében, hiszen a mai napig rengeteg olyan állandósult szókapcsolat fordul elő a mindennapi szóhasználatunk során, melyek gyökere a Bibliában keresendő. Néhány példa ezek közül: *tiltott gyümölcs, matuzsálemi kort él meg valaki, az ígéret földje, homokra épít valamit, hegyi beszéd, stb* (uo.).

Eredetüket illetően vannak olyan szólások és közmondások, (O. Nagy 1966, 10-11) melyek népünk saját alkotásai. Ilyenek azok, melyek a magyar történelmi események révén alakultak ki (pl. *Több is veszett Mohácsnál.*). Azonban sok olyannal is találkozunk, melyeket idegen nyelvekből vettünk át. Sőt még olyan példa is akad, melyek egymástól függetlenül több nép esetében is kialakultak anélkül, hogy bármely nép lefordította volna a másik nyelv ugyanazon kifejezését (pl. *az orránál fogva vezet valakit*). Továbbá több olyan szólásunk és közmondásunk is van, melyet csak egy adott vidék lakói használnak. Ilyen példának számít egy csakis az Ormánságban ismert kifejezés az *Akinek tűz kell, körömmel keresi.* (uo.)

Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy hogyan alakultak ki azok a szólásaink, melyeknek mi már csak az egységes jelentését ismerjük, de nem tudjuk az okát annak, hogy miért éppen azzal a jelentéssel bírnak? O. Nagy Gábor (2011, 12) nagyon átfogó választ ad erre a kérdésre, miszerint „*a nyelv állandó változásai során is megőrzi a múlt életének, műveltségi viszonyainak, szokásainak tekintélyes részét, másrészt [...] a nyelvnek egyes belső rétegei között is állandóan vándorolnak a szavak, a kifejezések, és ha valamelyik réteg- vagy csoportnyelvből bekerülnek a köznyelvbe, ebben rendszerint megváltozott jelentéssel honosulnak meg*” (O. Nagy 2011, 12). Ennek értelmében nagyon alapos néprajzi, művelődéstörténeti vagy akár szokástörténeti kutatás szükséges a legtöbb szólásunk eredetének megértéséhez (i. m. 21). Több nagyon ismert és gyakran használt szólásunk eredete kapcsolódik például a régi babonás emberek boszorkányokba vetett hitéhez (pl. *lóvá tesz, hátrakötöm a sarkad*), de van olyan szólásunk is, amelynek eredete egészen a középkorig nyúlik vissza. Ilyen például a jól ismert és gyakran használt *kosarat ad valakinek* kifejezés (i.m. 13).

Szóláskeveredésekből, vagyis szólások téves összevonásából is kialakulhatnak új szólások, melyek gyakori használata által állandósult szókapcsolatokká válnak, és beépülnek a mentális lexikonunkba. Kiváló példa erre a *vaj van a füle mögött* szólás, mely a *valami van valakinek a füle mögött* és a *vaj van a fején valakinek* szólások összekeveredésével jött létre.

(Forgács 2007, 27) Ma már egy állandósult szókapcsolatnak tekinthető az összekeveredett változat is, hiszen gyakran találkozunk ezzel a kifejezéssel a mindennapi kommunikáció során.

A közmondások esetében is gyakori a szövegromlás és a keveredés. A szövegromlás esetében gyakran egy szót felcserélnek egy hasonló hangzásúval, mely a jelentését tekintve egészen más értelmű, mint az eredeti szó. A tarhó (jelentése: aludttej) és a tarló összezsengő szavaink felcserélésével az alábbi „bölcesség” tud létrejönni: *Kinek a kása megégeti a száját, távul is megfújja másszor a tarlóját.* (Hadrovics 1995, 258)

A tömegmédia és az internet elterjedésének köszönhetően egyre gyakoribbak a közmondásferdítések is. Az orosz születésű Anna T.Litovkina Vargha Katalinnal közösen számos ezzel a témával foglalkozó projektbe vágott bele, melyek közül az egyik közös munkájuk során magyar közmondásferdítésekkel álló gyűjteményeket hoztak létre. Kettejük munkájából született meg pl. a *Viccében él a nemzet, illetve az Éhes diák pakkal álmodik* (Egyetemisták közmondás – elváltoztatásai) c. könyveik (Litovkina 2017, 17-21).

1.5. A szólások és közmondások fajtái

O. Nagy Gábor (id. Forgács 2007, 74) a szólások három csoportját különböztette meg: egyszerű szólások, összetett szólások és mondatformájú szólások. Az első csoportba tartozó egyszerű szólások azok, „amelyekben nincs sem mellékmondati rész, sem azonos mondatrészek ismétlődéséből adódó tagoltság.” (O. Nagy 1966, 13). Ezek a kifejezések a szófaji értékük alapján többnyire ígét is tartalmazó állandósult szókapcsolatok (pl. *fűbe harap, bolhából elefántot csinál*, stb), melyek egészében nézve is igei jelentéstartalommal bírnak, azaz cselekvést, történést vagy állapotot fejeznek ki. Emellett előfordulnak közöttük főnévi, melléknévi és határozói értékű frazémák is (pl. *kivert kutya, minden hájjal megkent, nyakló nélkül* stb.) (Forgács 2007, 74).

A szólások második csoportját képező összetett szólások (Forgács 2007, 74) további két csoportra oszthatók: a párhuzamos felépítésű szólásokra és a szóláshasonlatokra. A párhuzamos felépítésű szólások esetében gyakran egy páros kötőszónak köszönhetően két részre tagolódik a szólás (pl. *se íze, se bűze*). Egy másik előfordulási formája a párhuzamos felépítésű szólásoknak, ha egymással ellentétes jelentésű tagok alkotják az ebbe a csoportba tartozó frazémákat, melyek gyakran azonos szótagszámmal is bírnak (pl. *fel is út, le is út*). Az összetett szólások másik csoportját képező szóláshasonlatok szintén kéttagú kifejezések. Szófaji jellegüket tekintve a szóláshasonlatok első tagja többnyire ige (pl. *nyúlik, mint a rétestészta*) vagy melléknév (p.; *ritka, mint a fehér holló; éhes, mint a farkas*, stb.). A példákon keresztül jól látható, hogy a

szóláshasonlatok második tagja rendszerint *mint* kötőszóval kezdődő, gyakran hiányos szerkezetű hasonlító mellékmondat (Forgács 2007, 74).

O. Nagy Gábor felosztásában a harmadik csoportot a mondatformájú szólások, úgynevezett helyzetmondatok alkotják (id. Forgács 2007, 78). Ennek a csoportnak az egyik típusa az indulatszókhoz hasonlítható, melyekkel kifejezhetünk fenyegetést, figyelmeztetést, vagy rendre utasítást is. Ezekre kiváló példaként szolgálnak a sokak által ismert és gyakran használt alábbi mondatok: *Hátrakötöm a sarkad!; Nehogy már a nyúl vigye a puskát!; Hátrébb az agarakkal!* A mondatformájú szólások másik típusába tartoznak azok a helyzetmondatok, melyeket csak bizonyos kérdésekre adott válaszként használunk. Példaként szolgál erre a *Hogy érzed magad?* kérdésre adott válasz, miszerint *Mint szegény ember gazdag városában.* (Forgács 2007, 78) A mondatformájú szólások közé tartoznak azok a kitérő válaszok is, melyeket akkor használunk, ha egy adott kérdésre nem akarunk az igazsággal felelni (O. Nagy 1966, 14). Ilyenkor nagyon tréfás válaszokkal találkozhatunk, melyek nyelvjárásonként nagyon eltérőek lehetnek. A *Hová megy?* kérdésre is nagyon változatos kitérő válaszok léteznek: pl. *Megyek az orrom után., Kukutyinba zabot hegyezni., stb. (u.o)*

A szólásokkal ellentétben a közmondások nem a beszéd nyelvi és stilisztikai eszközeként vannak jelen a beszédünkben, hanem ezekkel az állandósult szókapcsolatokkal gondolatokat is ki tudunk fejezni (Forgács 2007, 100-101). A közmondások esetében két funkció különíthető el egymástól: a közmondásoknak van szociális, illetve pragmatikai vagy kontextuális funkciója. A szociális funkciót tekintve „a közmondások olyan elveket, értékeket és normákat fogalmazhatnak meg, amelyeknek egy bizonyos korszakban és kultúrában társadalmi érvényük van” (Forgács

2007, 100). Pragmatikai vagy kontextuális funkciójukat tekintve „állhatnak figyelmeztetésként, intésként, érvként, rendreutasításként, vigasztalásként, magyarázatként, jellemzősként, megállapításként, összefoglalásként, meggyőzési szándékkal, stb. [...] A két funkció feltételezi egymást: az ugyanis, hogy egy érvelésben sikerrel támaszkodhatunk egy közmondásra (kontextuális funkció), csak azért lehetséges, mert a beszélő és – remélhetőleg - a hallgató is általános szabályként fogadja el (szociális funkció)” (Forgács 2007, 101).

A közmondások témáit illetően többféle közmondás létezik (O. Nagy 1966, 15). A leggyakoribbak azok a közmondások, melyek az emberrel, mint egyénnel vagy valamely típusával, csoportjával vannak összefüggésben, továbbá melyek az emberi élet különféle tevékenységeihez fűződnek. Ilyenek például a munkára, nevelésre, takarékosagra vagy akár az emberi kapcsolatokra, emberi magatartásra vonatkoznak. Néhány példa az emberi élet ezen területeire: *Jó munkához idő kell.; Addig hajlítsd a vesszőt, míg fiatal!; Sok kicsi sokra megy (uo.).*

A közmondások további fajtáit illetően léteznek különleges közmondástípusok is, melyek a közmondások sajátos megjelenési formái (Forgács 2007, 105-107). Ide tartoznak a parasztregulák, melyek „*a paraszti élettel, az időjárással, az egészséggel kapcsolatos megfigyelést, tanácsot, tapasztalásból származó következtetést tartalmaznak, mondatnyi terjedelemben, csattanós tömörséggel*” (Forgács 2007, 105). Tartalmukat illetően három csoportra oszthatók: gazdálkodási szabályok, egészségre vonatkozó szabályok és időjárási szabályok. Mindhárom csoport esetében a konkrét jelentés mellett létezhetnek olyan kifejezések is, melyeknek a konkrét ellentétben inkább átvitt értelmű jelentésük van. Ilyen például a földműveléssel kapcsolatos kijelentés, miszerint *A földet a gazda lába nyoma hizlalja* (uo.).

1.6. A szólások és közmondások szerepe

A szólások és közmondások apáról fiúra, nemzedékről nemzedékre átörökített szellemi, nyelvi örökségek. Feltehetjük a kérdést, hogy miért elengedhetetlen ezeknek az állandósult szókapcsolatoknak a használata mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikáció során? (O. Nagy 2011, 15) Ezeknek az állandósult kifejezéseknek nagyon fontos szerepük van minden nyelvközösség esetében. Felbecsülhetetlen szerepet töltenek be egy adott nyelv fennmaradásában, létezésében. Használatuk megőrzi a nyelv sajátosságait, óvják a nyelvet a romlástól, a szókincset tovább örökítik. Örökérvényű igazságokat, bölcsességeket közvetítenek és tartanak életben évtizedeken, évszázadokon át (Sirisaka 1890)

Ezek az állandósult szókapcsolatok képesek bevezetni minket az adott népcsoport életébe, kultúrájába ugyanis a közmondások „*az emberiség évszázados, sőt olykor évezredes megfigyeléseinek, életszabályainak és erkölcsi ítéleteinek rövid, frappáns formában való kifejezései, s ezért a nép gondolkozásának, észjárásának hű tükrözői*” (O. Nagy 1966, 15). Megőrzi és tovább örökíti a hagyományokat a következő generáció számára is. Ennélfogva ezen állandósult szókapcsolatok hagyományőrző szerepe kimondhatatlanul fontos szerepet játszik egy adott nyelv fennmaradásában, a népcsoport kultúrájának továbbadásában.

A hagyományőrző szerepükön túl az anyanyelvi nevelésben is elengedhetetlen funkciót töltenek be. Nagyon fontos megemlíteni a szókincsfejlesztő szerepüket. Használatuk során számos olyan szóval, szókapcsolattal, kifejezéssel találkozhatunk, melyek már csak ebben a formában fordulnak elő akár a szóbeli, akár az írásbeli kommunikációt nézzük. Ezen kifejezések használata által gazdagodik a szókincsünk, továbbá ismeretünk is, ugyanis az ilyen régies kifejezések között találkozhatunk olyanokkal, melyek jelentése például valami régen használt tárgyra vo-

natkozik, mellyel ma már más formában akár nem is találkozhatunk. Szókincsfejlesztő szerepüknek köszönhetően könnyebben el tudjuk kerülni a szóismétléseket is, valamint választékosabb szóhasználatra leszünk képesek a kommunikáció során. O. Nagy Gábor (2011, 16) szavait idézve a szólások „*a népi gondolkozást tükröző beszéd díszai: nyelvünk virágai*”. A szólások erősebb hangulati színezettel rendelkeznek, mint azok a szavak, melyeket konkrét jelentésük miatt használunk. Ezáltal érdekesebben, sokrétűbben fejezhetjük ki magunkat. Előadásmódunk színesebbé, változatosabbá válik azáltal, ha minél gyakrabban használjuk őket, ugyanis ezek a kisfejezések jobban felhívják a figyelmet a mondanivalónkra. Mindemellett a hallgatóság érzelmvilágát is könnyebben megszólíthatjuk ezekkel az állandósult kifejezésekkel (O. Nagy 2011, 15). Fejlesztik mind a kommunikáció során frazémákat használó személyes, mind pedig a rájuk figyelő hallgatóság képzelőerejét, megmozgatják a fantáziánkat. Átvitt értelmű jelentésüknek köszönhetően képesek mögöttes tartalommal rendelkezni, ezáltal sokkal kifejezőbb üzenetek birtoklására képesek.

1.7. A szólások és közmondások a közoktatásban

A 2020. évi Nemzeti Alaptantervben meghatározottak alapján a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület alapelvei közé tartozik az anyanyelvünk és a Kárpát-medencei magyarság irodalmának megismerésén keresztül a hagyományteremtés. Alapvető cél, hogy a nyelvben és az irodalmi alkotásokban való jártasságon keresztül a tanulóknál kialakuljon az igény arra, szívügyüknek tekintsék a magyar kultúra generációkon tartó megmaradását és fejlődését (NAT 2020 Melléklet II. rész II.3.1. pont).

Az általános iskolák alsó tagozatán az alábbiak szerint alakulnak az óraszámok a Magyar nyelv és irodalom tantárgy esetében: 1. és 2. évfolyamon 14 óra, 3. és 4. évfolyamon pedig 10 óra (NAT 2020 Melléklet II. rész II.2.1. pont). Alsó tagozaton elsősorban a készségek, képességek fejlesztésén van a főbb hangsúly. Ennélfogva az első négy évfolyamon történő oktatás főbb témakörei a beszéd és kommunikáció, olvasás és szövegértés, írás és helyesírás, valamint a nyelvi tudatosság és az anyanyelvi ismeretek. A 4. évfolyam végére célként van feltüntetve, hogy a tanulók ismerjenek egyszerűbb szólásokat és közmondásokat, továbbá értsék és használják is ezen állandósult szókapcsolatokat. A szólások és közmondások, mint főbb témakör azonban csak 5-8. évfolyamon jelenik meg a 2020-as Nemzeti Alaptantervben (NAT 2020 Melléklet II. rész II.2.1. pont).

2. Kutatás

2.1. A kutatás bemutatása

Szakdolgozatom második felében a szólások és közmondások ismeretét vizsgálom 4. osztályos tanulók körében. Célom, hogy képet kapjak arról, vajon mennyire ismeri a 9-10 éves korosztály a szólásokat és közmondásokat. A kutatásommal továbbá a következő kérdésekre is keresem a választ:

- A fiúk vagy a lányok körében ismertebbek ezek az állandósult szókapcsolatok?
- A községi vagy a városi iskolák tanulói tájékozottabbak ezen frazémák világában?
- Vajon befolyásolja-e az általános iskolai anyanyelvi nevelés ezeknek a kifejezéseknek az ismeretét? Jobban emlékeznek-e tanulók azokra a szólásokra és közmondásokra, melyek előfordulnak az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés tankönyveiben?

Ezen kérdések megválaszolása céljából kutatást végeztem néhány Baranya vármegyei iskola körében. Több községi és több városi iskolát kerestem meg Baranya vármegyében, kérve őket, hogy engedélyezzék, hogy a 4. osztályos tanulók részt vegyenek a kutatásban.

A városi iskolák közül kettő megyeszékhelyi iskola segítette a munkámat. Az egyik városi iskolából egy osztály, míg a másik városi iskolából kettő osztály vett részt a kutatásban. Mindkét városi általános iskola esetében 8 évfolyamon, évfolyamonként több osztállyal történik az oktatás.

Községi iskolák közül a vármegyéből három helyen tudtam felmérni, hogy a tanulók mennyire jártasok a szólások és közmondások világában. Ezen községek lakossága 1500 és 2400 fő közé esik. A kutatásban részt vevő községi iskolákban 8 évfolyamon keresztül tanulhatnak a diákok.

2.2. Kutatás eszköze

A kutatás során a tanulóknak egy feladatlapos kérdőívet (1. sz. *melléklet*) kellett kitölteniük. Mielőtt belekezdtem volna ezen eszköz összeállításához, először áttanulmányoztam az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés tankönyveit. Sorra vettem ezeket a tankönyveket, és kigyűjtöttem belőlük a szólásokat és a közmondásokat (2. sz. *melléklet*). Mivel a kérdőívet 4. osztályos tanulókkal töltettem ki, ezért csak az első 3 évfolyam tankönyveit olvastam át, mert a kutatás során az eredmények összesítésével arról kapok képet, hogy a jelenleg 4. osztályos tanulók mennyire ismerik a kérdőíven feltüntetett szólásokat és közmondásokat.

A 2022/2023-as tanév 4. osztályos tanulói 2019-ben kezdték meg az 1. osztályos tanulmányaikat. Ennélfogva 2019 szeptemberében még a 2012-es Nemzeti Alaptantervben meghatározottak alapján folytatták tanulmányaikat, majd 2. osztálytól a 2020/2021-es tanévben lépett életbe az újabb NAT. Ennek okán a Mellékletek között található gyűjteményben (2. sz. *melléklet*) az első osztályos tankönyvek esetében a 2012-es NAT szerinti könyveket tüntettem fel.

A gyűjteményben sárga háttérrel jelöltem azokat a szólásokat és közmondásokat, melyeket felhasználtam a kérdőív összeállításánál. A kérdőívben 1 db szólás és 3 db közmondás kivételével a többi kifejezés mind szerepel az alsó tagozatos tankönyvekben. Néhány közülük 2, esetleg 3 alkalommal is előfordul, így a tanulók többször is találkozhattak ezekkel a kifejezésekkel a tanórák során.

A felmérés során használt feladatlapos kérdőív elején három általános kérdés található a tanulók személyére vonatkozóan: tanulók életkora, neme, az adott iskolában eltöltött idejük. A kérdőív második felében egy teszt olvasható, mely először a szólásokat, majd közmondásokat vesz sorra egymás után.

Ezt követően a kérdőív 10-10 darab kérdést tartalmaz, mind a szólásokra, mind a közmondásokra vonatkozóan. A kérdőíven szereplő szólásokat és közmondásokat elsősorban az anyanyelvi nevelés tankönyveiben való előfordulásuk alapján választottam ki. Továbbá, azon állandósult szókapcsolatokat, amelyek nem képezik részét a tankönyveknek, szólás- és közmondás-gyűjteményekből választottam ki (Bárdosi 2018). A szólások esetében a kérdőíven olvasható szólások jelentését kellett kiválasztaniuk 3 lehetséges válasz közül. A közmondások ismeretét pedig oly módon vizsgáltam, hogy mindegyik közmondásból hiányzott egy szó, és a megadott három lehetséges válasz közül kellett kiválasztaniuk a helyes mondatelemt. Mind a szólások, mind a közmondások esetében olyan példák alkotják a kérdéseket, melyekben valamilyen állat szerepel. A kérdőívben szereplő szólások és közmondások választásának okát azzal indokoltam, hogy próbáltam egységes, a gyerekekhez közel álló témájú kifejezéseket keresni.

2.3. A kutatás lefolytatása

A kutatás megkezdése előtt felkerestem néhány városi, illetve községi iskola vezetőjét kérve az engedélyüket a munkám segítése céljából. Összesen 6 intézményvezetőt kerestem meg és ezek közül 5 fő engedett be az általa vezetett iskola falai közé a kutatás elvégzése érdekében.

Miután megkaptam az engedélyt az iskolák vezetőitől, felvettem a kapcsolatot az érintett 4. osztályok osztályfőnökével. Ezt követően előzetes időpontegyeztetés után felkerestem az osztályokat.

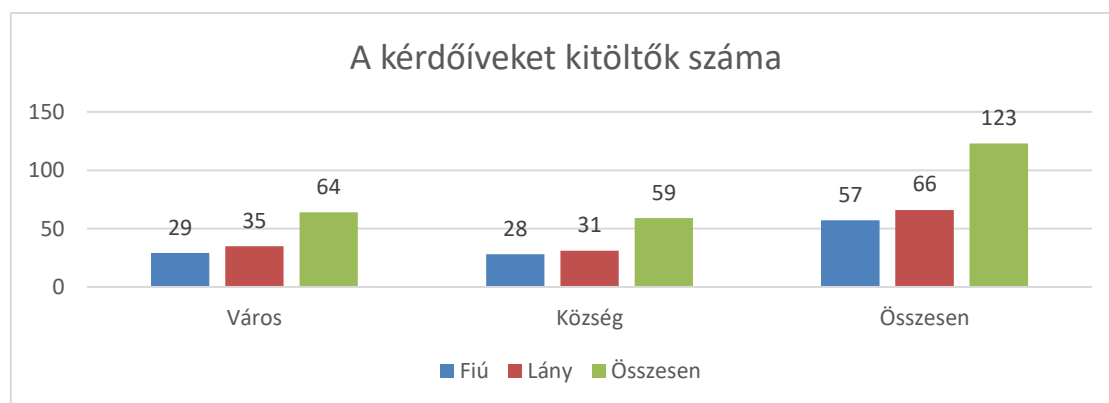
A kérdőívek kitöltése a tanulók osztálytermében történt, ahol az osztályfőnökökkel együtt jelen voltam a kitöltés során. A kérdőívek kiosztása előtt ismertettem a tanulókkal a kutatásom célját. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy a kitöltés anonim módon történik, és kértem őket, hogy a nevüket ne írják fel a feladatlagra. Ismertettem velük a kérdőív felépítését, majd figyelmeztettem őket, minden kérdés esetében csak egy jó válasz létezik, és a helyes választ a megadott szavak közül kell kiválasztani a szó betűjelének bekarikázásával. A válaszok megadására 15 perc állt a tanulók rendelkezésére. Ez az időtartam elegendő is volt mindegyik osztály esetében. Általában 10 perc alatt mindegyik tanuló végzett a kitöltéssel. A felügyelet során ügyeltünk arra, hogy mindenki a saját tudása alapján válaszoljon a kérdőív kérdéseire. Ezen kérésnek eleget téve csendben, önállóan töltötték ki a tanulók a feladatlapos kérdőívet. Figyelmezésre egyik osztály esetében sem volt szükség.

3. A kutatás eredményei

Összesen 126 db kitöltött kérdőívet sikerült összegyűjtenem, azonban csak azokat dolgoztam fel, melyeknél mindegyik kérdésre választ kaptam a tanulóktól. Csupán 3 db kérdőív esetében fordult elő, hogy 1-1 kérdés során hiányzott a tanulók válasza. Ezeket a kérdőíveket nem használtam fel az eredmények feldolgozásánál. A tanulók válaszait az Excel program segítségével rögzítettem és elemeztem.

3.1.Szociodemográfiai adatok

A kérdőívek kiértékelésénél 123 db kérdőív állt rendelkezésemre. Ezek közül 64 db kérdőív származik városi iskolákból, és 59 db kérdőívet pedig a községi iskolák diákjai töltöttek ki. A kérdőív kitöltőinek nemek szerinti eloszlása az alábbiak szerint alakult: összesen 57 fiú és 66 lány adott választ a kérdéseimre. A fiúk közül 29 tanuló jár városi iskolába, és 28 pedig a községi iskolák valamelyikébe. A lányok esetében is hasonlóképp alakultak a számok: 35 fő tanuló városi iskolában és 31 fő jár községi iskolába.

1. ábra: A kérdőíveket kitöltők száma

3.2. A szólások ismerete

Az alábbiakban a kutatásom során használt kérdőíven szereplő szólások eredményeit szeretném részletesen bemutatni. Minden szólás esetében a fentiekben részletezett adatok alapján összesen 123 db válasz érkezett. A szólásokra kapott válaszokat szólásonként külön-külön veszem sorra aszerint, hogy szám szerint mennyi volt a válaszok között a helyes

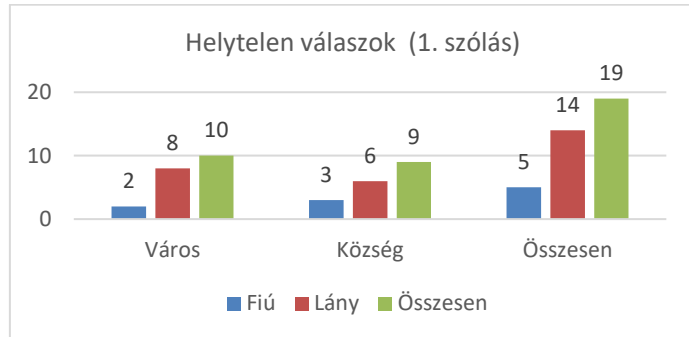
és a helytelen. A válaszok helyességét a községi és városi iskolákra, illetve a fiúktól és lányoktól kapott válaszokra lebontva elemzem.

1. szólás: *Olyan, mint az elefánt a porcelánboltban.*

Ezen szólás jelentése *ügyetlen*, mely a kérdőíven szereplő válaszok közül a „c” pontban volt feltüntetve. A 123 válaszadó közül összesen 104 fő választotta a szólás helyes jelentését.

Helytelen választ 19 db kérdőív esetében jelöltek a tanulók (1. ábra). Az „a” pontban megjelölt *kövér* jelentésre vonatkozó választási lehetőséget összesen 6 fő választotta, míg a „b” választási lehetőséget 13 fő jelölte meg, akik szerint, ha azt mondjuk, hogy „*olyan, mint elefánt a porcelánboltban*”, akkor arra gondolunk, hogy valami/valaki *nagy*.

A városi és a községi iskolák válaszai alapján az alábbi eredmény született: 10 helytelen válasz volt a városi, és 9 helytelen válasz érkezett a községi iskolákból (1. ábra). A nemekre vonatkozó eloszlás alapján pedig a lányok közül 14-en, míg a fiúk közül 5-en válaszoltak helytelenül az 1. szólás esetében (1. ábra).

1. ábra: Helytelen válaszok (1. szólás)

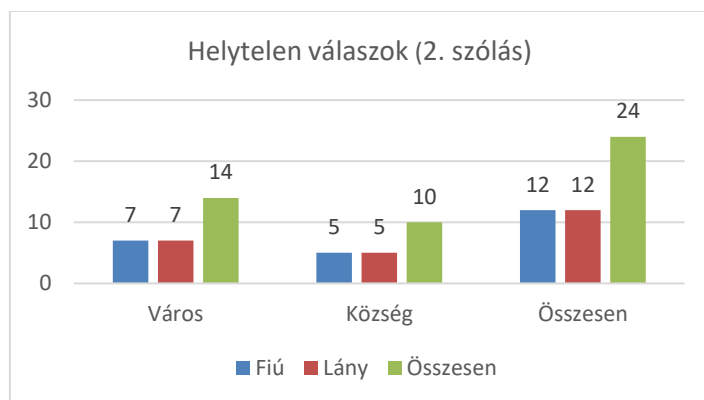
2. szólás: *Malaca van.*

A kérdőíven szereplő 2. szólás jelentése *szerencsés*. A megadott válaszlehetőségek közül a helyes válasz betűjele az „a” pontban volt feltüntetve. A kérdőívet kitöltő tanulók közül összesen 99 fő választotta a helyes megoldást.

A 123 db válasz közül összesen 24 esetben jelöltek helytelen választ a diákok (2. ábra). Mindkét helytelen válasz esetében 12-12 db jelölés történt. Ennélfogva a helytelenül válaszolók

közül ugyanannyian gondolják azt, hogy a „*malaca van*” szólásunk azt jelenti, hogy *koszos*, mint azok, akik szerint a jelentése *gazdag*.

A városi, illetve községi iskolák tanulóinak válaszait összevetve az alábbi eredmények születtek (2. ábra): a 24 helytelen válasz közül 14 volt városi iskolából, és 10 db volt községi iskolából. A válaszadók nemek szerinti eloszlása az alábbiak szerint alakult (2. ábra): mind a városi, mind a községi iskolák esetében ugyanannyi helytelen válasz érkezett a fiúktól, mint a lányoktól. Az azonban jól látható a 2. ábrán, hogy a községi iskolák tanulói kevesebb helytelen választ jelöltek ennél a szólásnál.

2. ábra: Helytelen válaszok (2. szólás)

3. szólás: *Itatja az egereket*.

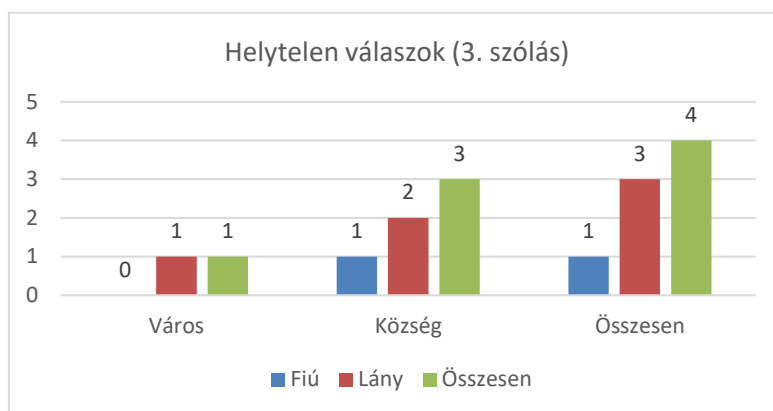
Az „*itatja az egereket*” szólást azt jelenti, hogy valaki *sír*. A kérdőívben a *sír* jelentés az „a” pontban volt feltüntetve. Véleményem szerint ez egy nagyon gyakran használt szólásunk, így azt gondolnám, hogy szinte mindenki tudja ennek a jelentését.

A válaszok összesítése során 119 esetben történt helyes válaszjelölés a kérdőívben. Ebből következik, hogy a 123 db válasz közül csupán 4 kérdőívben szerepelt helytelen válasz (3. ábra). A helytelen válaszlehetőségek közül 3 fő jelölte a „b” pontban megadott *szomjas* jelentést, míg csupán 1 tanuló választotta a *dolgozik* jelentést, ami a „c” válaszlehetőség volt.

Ezen szólás esetében a válaszokból az derül ki, hogy a városi iskolák tanulói ismerik jobban ezt a szólást, ugyanis csak 1 helytelen válasz érkezett ezekből az iskolákból (3. ábra). A városi iskolák válaszaihoz viszonyítva a községi iskolák válaszai sem sokban térnek el, mert itt is csupán 3 esetben karikázták be a tanulók a helytelen válaszlehetőségek egyikét (3. ábra).

A helytelen válaszok eloszlása a nemek között az alábbiak szerint alakult (3. ábra): a 4 db helytelen válasz közül csupán 1 db érkezett fiútól, a többi 3 választ lány jelölte. Ez az 1 db fiú

által bejelölt helytelen válasz községi iskola diákjától származik, így elmondható, hogy ezen szólásunk jelentését a városi iskolák fiú tanulói közül mindenki ismerte.

3. ábra: Helytelen válaszok (3. szólás)

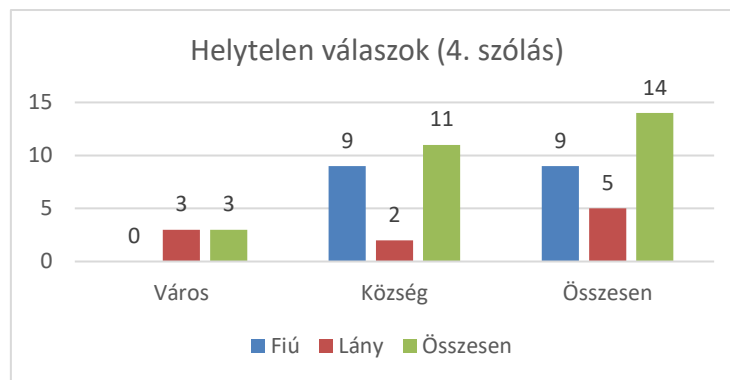
4. szólás: Lóvá tesz.

A soron következő „lóvá tesz” szólás annyit jelent, hogy *valakit becsap*. A kérdőívben ez a jelentés a „b” pontban volt feltüntetve. A válaszadók közül összesen 109 fő jelölte helyesen ezt a jelentést.

Ezen szólás esetében a helytelenül válaszolók összesen 14-en voltak (4. ábra). Közülük 7-en jelölték az „a” pontban lévő *vágtat* jelentést, és szintén 7 fő jelölte a „c” pontban található *segít* jelentést is.

A városi és községi iskolák helytelen válaszai közötti különbség ennél a szólásnál nagyon szembetűnő (4. ábra), ugyanis míg a városi iskolák esetében csupán 3 db kérdőív esetében történt helytelen válaszjelölés, addig a községi iskolák tanulói 11 esetben választották a téves jelentést.

A válaszok nemek szerinti eloszlása szintén nagyon különös eredményhez vezetett, ugyanis míg a városi fiú tanulók esetében mindenki helyesen válaszolt erre a kérdésre, addig a községi iskoláknál 9 fiútól érkezett hamis válasz. A lányok esetében a fiúk válaszaikhoz viszonyítva kevesebb helytelen válasz érkezett, és ezek aránya a városi és községi iskolák esetében majdnem egyenlő (4. ábra).

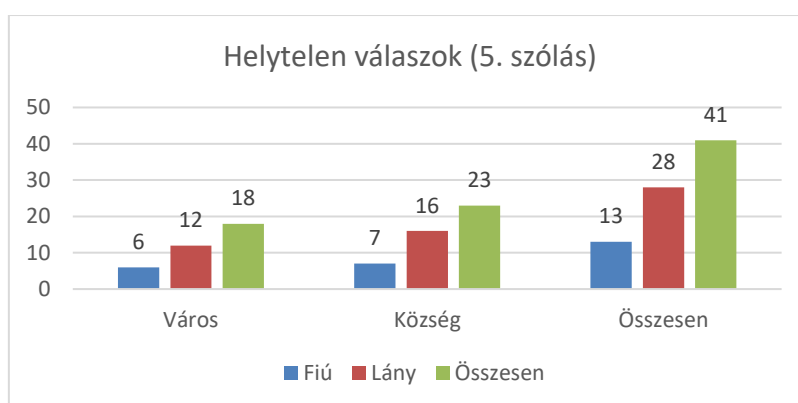
4. ábra: Helytelen válaszok (4. szolás)

5. szolás: *Nem aggasztja a méhecskét a tél.*

Az 5. szolás jelentése *szorgalmas*. Ez a jelentés a kérdőíven az „a” pontban volt feltüntetve és a 123 válaszadó közül 82 fő választotta ezt a válaszlehetőséget.

A helytelenül válaszoló tanulók ennél a szolásnál 41-en voltak (5. ábra). Közülük a döntő többség 35 fővel az „a” pontban feltüntetett *bátor* válaszlehetőséget választotta, míg 6 fő jelölte meg a szolás jelentésének a „c” pontban megjelölt *gyors* szót.

A városi és a községi iskolák tanulóinak válaszai ezen szolás esetében az alábbiak szerint alakultak: a 41 helytelen válasz közül 18 db érkezett városi iskolából és 23 db volt községi iskolából. A helytelenül válaszoló tanulók nemek szerinti eloszlása alapján nagy különbség volt a fiúk és lányok válaszai között. Míg csupán 13 fiútól érkezett helytelen válasz, addig a helytelenül válaszoló lányok száma 28 fő volt, ami a fiúk helytelen válaszainak több, mint a duplája (5. ábra).

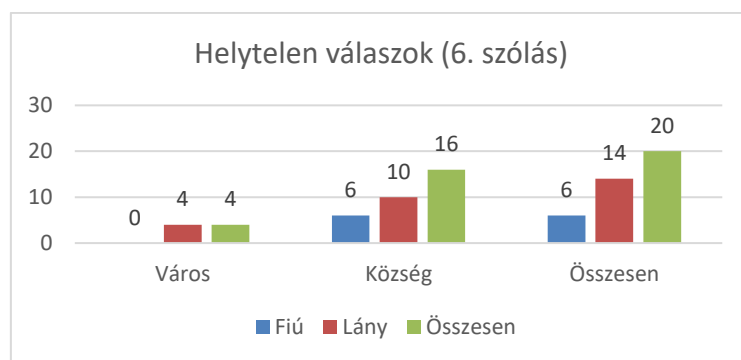
5. ábra: Helytelen válaszok (5. szolás)

6. szólás: Egérutat nyer.

Amikor azt a kifejezést használjuk, hogy valaki *egérutat nyer*, akkor arra gondolunk, hogy az illetőnek sikerül elmenekülnie. A szólás jelentésére vonatkozóan az *elmenekül* válaszlehetőség az „a” pontban volt feltüntetve a kérdőíven. Ezt az választ a kérdőívet kitöltők közül 103 fő választotta.

A helytelenül válaszolók száma 20 fő volt (6. ábra). Közülük 15 fő jelölte a „b” pontban feltüntetett „*megoldja a problémát*” jelentést, míg 5 fő jelölte a „c” pontban található „*ajándékot kap*” kifejezést.

A városi és községi iskolák közül a városi iskolák tanulói ismerték jobban az *egérutat nyer* szólást. Közülük csupán 4 fő jelölte a helytelen válaszok valamelyikét, míg a községi iskolák közül 16 esetben választottak a tanulók téves jelentést (6. ábra). A nemek közötti különbség is nagyon szembetűnő volt, ugyanis a helytelenül válaszoló lányok több, mint kétszer annyian voltak, mint a helytelenül válaszoló fiúk. A lányok esetében 14, a fiúk esetében pedig 6 helytelen válasz lett megjelölve (6. ábra). Ez a 6 db válasz községi iskolák fiú tanulóitól érkezett, így elmondható, hogy a városi iskolák fiú tanulói közül mindenki jól ismerte ennek a szólásnak a jelentését.

6. ábra: Helytelen válaszok (6. szólás)

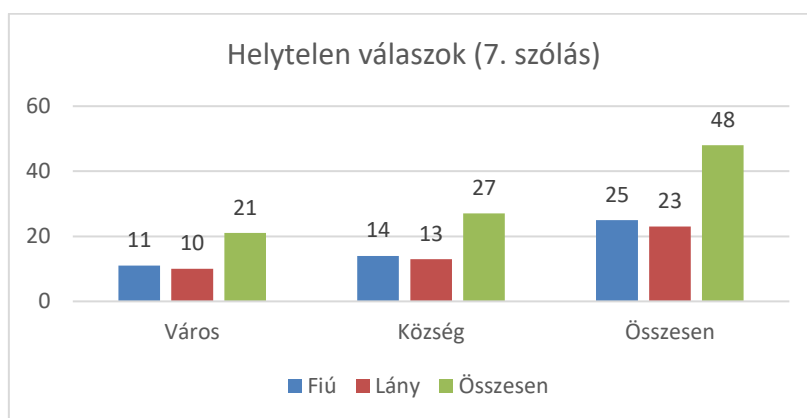
7. szólás: Köti az ebet a karóhoz.

Köti az ebet a karóhoz, vagyis nagyon *csökönyös*. Ez a jelentés a kérdőíven az első válaszlehetőség volt, és 75 esetben választották ezt a tanulók.

Az eddigi szólásokkal összevetve ez idáig ez volt a legkevésbé ismert kifejezés a diákok körében. A 123 válasz közül 48 esetben jelöltek téves jelentést a tanulók (7. ábra). Pontosan

fele-fele arányban választottak a kérdőívben feltüntetett 2 helytelen válasz közül. A „b” pontban megjelölt *fáradt* és a „c” pontban megjelölt *rémült* jelentésekre 24-24 jelölés történt.

A városi és községi iskolák tanulói nagyjából hasonló arányban ismerték a 7. szólás jelentését. Városi iskolából 21, községi iskolából pedig 27 helytelen válasz érkezett (7. ábra). A szólás jelentésére adott válaszok helyességének nemek szerinti eloszlása alapján az alábbi adatok születtek: a fiúktól és lányoktól érkezett helytelen válaszok aránya nagyjából egyenlően oszlott el, ugyanis 25 fiú és 23 lány esetében történt hibás választás.

7. ábra: Helytelen válaszok (7. szólás)

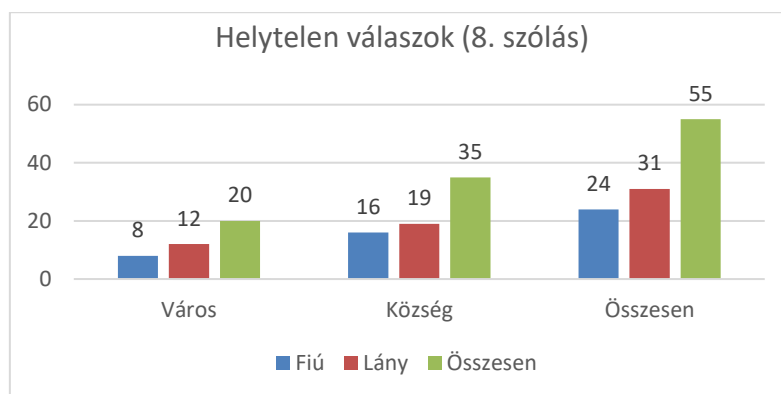
8. szólás: *Jön még kutyára dér.*

A „*jön még kutyára dér*” szólás annyit jelent, hogy *következménye lesz a helytelen cselekedetnek*. Ez a jelentés a kérdőív „a” pontjában volt megtalálható. A 123 válaszadó közül csupán 68 fő ismerte jól a szólás jelentését.

55 esetben történt valamelyik helytelen jelentés kiválasztása (8. ábra). 16 fő jelölte a „b” választ, akik szerint a „*jön még kutyára dér*” annyit jelent, hogy valaki *meg fog fájni*, míg 39 fő szerint, ha ezt a szólást használjuk, akkor azt szeretnénk kifejezni, hogy *hideg idő lesz*. Ez a jelentést a „c” pontban volt feltüntetve.

A városi és községi tanulók válaszai között ennél a szólásnál viszonylag nagy különbség volt, ugyanis a városi tanulók helytelen válaszaihoz viszonyítva majdnem kétszerannyi helytelen válasz érkezett a községi iskolák tanulóitól. 20 fő városi tanuló és 35 fő vidéki tanuló ismerte tévesen a „*jön még kutyára dér*” szólásunk jelentését (8. ábra).

A helytelenül válaszolóknak nemek szerinti eloszlása alapján 24 esetben jelöltek téves jelentést a fiúk, míg 31 helytelen válasz érkezett a lányoktól. Ennek a szólásnak a jelentését is a fiúk ismerték jobban (8. ábra).

8. ábra: Helytelen válaszok (8. szolás)

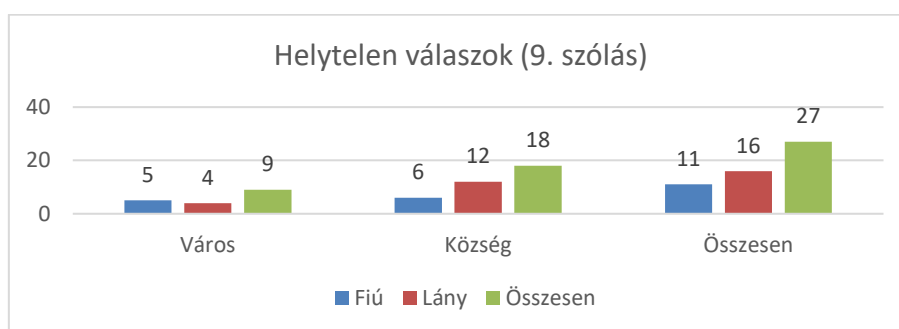
9. szolás: *Sok lúd disznót győz.*

A kérdőív utolsó előtti szólása a „*sok lúd disznót győz*”. Ez a kifejezés azt jelenti, hogy sok hamis háttérbe szoríthatja az igazat. Ez a magyarázat az „a” pontban volt megtalálható és a kitöltők közül 96 esetben érkezett helyes válasz a szolás jelentésére vonatkozóan.

A 27 helytelenül válaszoló tanuló (9. ábra) közül 19 jelölés érkezett a „b” pontban feltüntetett „verekedés lesz” válaszlehetőségre, és csupán 8 fő jelölte a „c” pontban található „jégeső lesz” jelentést.

A városi és községi tanulók válaszai között szintén nagy különbség volt, ugyanis 9 téves választ jelöltek a városi iskolákból és 18 helytelen választ jelöltek a községi iskolákból a diákok. Ennélfogva pontosan kétszerannyi községi tanuló választott helytelen jelentést, mint városi (9. ábra).

A helytelenül válaszoló tanulók nemek szerinti eloszlása az alábbiak szerint alakult: 11 fiútól és 16 lánytól érkezett téves megoldás erre a kérdésre vonatkozóan (9. ábra). Ebből az adatból megállapítható, hogy ez a szolás a fiúk körében volt ismertebb.

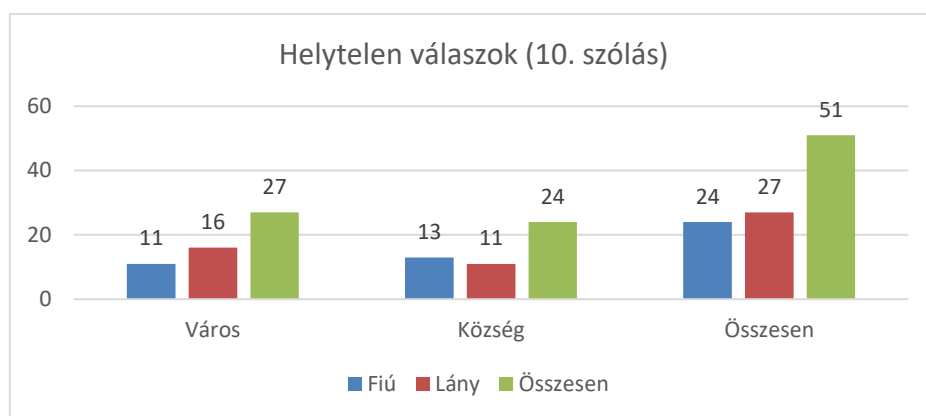
9. ábra: Helytelen válaszok (9. szolás)

10. szólás: *A légynek sem árt.*

Ahogy mondani szokás *a légynek sem árt*, tehát nagyon *jólelkű*. Ez az utolsó szólás jelentése, ami a kérdőíven a „b” pontban volt megtalálható. Ezt a jelentést 72 tanuló választotta. A helytelenül válaszolók 51-en voltak (10. ábra), akik közül 31 fő az „a” pontban feltüntetett *gyáva* jelentést jelölte, és 20 fő választotta a „c” válaszlehetőséget, ami a *szerény* jelentés volt.

A városi és községi tanulók válaszainak helyessége az alábbiak szerint alakult (10. ábra): a városi iskolák tanulói közül 27 fő, a vidéki iskolák diákjai közül pedig 24 fő jelölte valamelyik helytelen választ. A számadatok alapján elmondható, hogy nagyon hasonló arányban ismerték ezt a szólást a kérdőívet kitöltő városi és községi iskolák diákjai.

Érdekesség ennél a szólásnál, hogy ugyanolyan arányban van a fiúk és lányok helytelen válaszainak száma, mint a városi és községi tanulók helytelen válaszainak száma. 24 fiú és 27 lány tanuló választott téves jelentést ennél a szólásnál (10. ábra).

10. ábra: Helytelen válaszok (10. szólás)

3.3. A közmondások ismerete

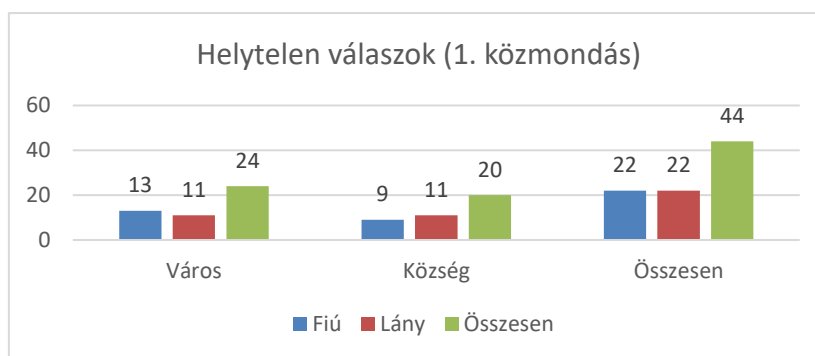
Az alábbiakban a szólásokkal megegyező módon bemutatom a kérdőíven szereplő közmondásokra kapott válaszok eredményeit is. A közmondások esetében a tanulók feladata az volt, hogy kiegészítsék a hiányos közmondásokat a megfelelő szóval. Minden közmondás esetében a fentiekben részletezett adatok alapján összesen 123 db válasz érkezett. A közmondásokra kapott válaszokat szintén közmondásonként külön-külön elemzem aszerint, hogy szám szerint mennyi volt a válaszok között a helyes és a helytelen. A válaszok helyességét a községi és városi iskolákra, illetve a fiúktól és lányoktól kapott válaszokra lebontva is részletezem.

1. közmondás: *Vak tyúk is talál szemet.*

Az első közmondás esetében a *tyúk* szó hiányzott a közmondásból, mely a „b” pontban volt feltüntetve a válaszlehetőségek között. A 123 tanuló közül 79 fő választott a helyes szót.

Ezen közmondás esetében a téves szót választó tanulók 44-en voltak (11. ábra). Közülük 29 fő a *madár* szót választotta hiányzónak, ami az „a” válaszlehetőség volt, és 15 tanuló jelölte a *csibe* szót, ami pedig a „c” pontban volt feltüntetve.

A városi és községi iskolák tanulóinak a válaszaik a helyességüket tekintve az alábbiak szerint alakultak: 24 helytelen válasz érkezett városi iskolából és 20 helytelen választ jelöltek községi iskolák tanulói (11. ábra). A válaszok helyességére vonatkozóan a válaszadók nemek szerinti eloszlása az alábbiak szerint alakult: 22 fiútól és 22 lánytól érkezett helytelen válasz ennél a közmondásnál (11. ábra).

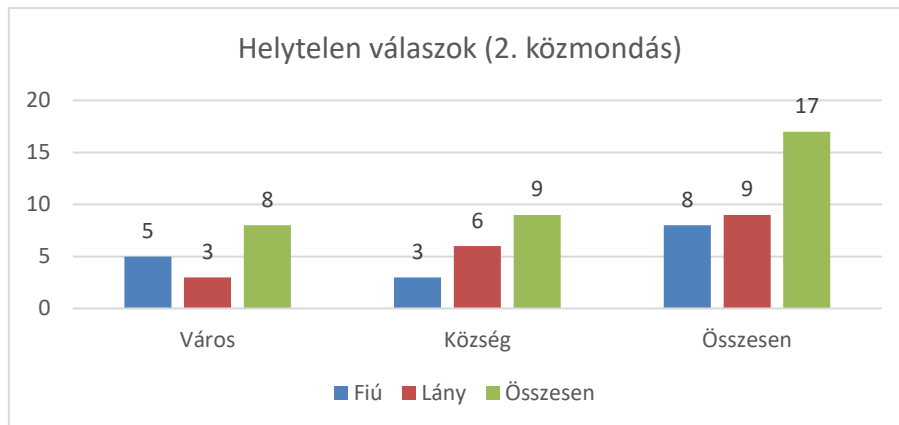

11. ábra: Helytelen válaszok (1. közmondás)

2. közmondás: *Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.*

A második közmondásnál a kérdőív „c” pontjában található *macska* szó volt a hiányzó rész. A helyes választ 106 válaszadó jelölte a kitöltés során. A kérdőívet kitöltők közül csupán 17 fő választotta a 2 helytelen válaszlehetőség közül valamelyiket (12. ábra): 7 jelölés érkezett a *kutya* szóra, ami az „a” pontban volt, és 10 jelölés történt a „b” pontban lévő *gazda* szóra.

A városi és községi iskolák válaszadóinak többsége ismerte ezt a közmondást. 8 esetben választottak téves szót a városi iskolák tanulói. A községi iskolák diákjai közül is csupán eggyel többen, 9-en döntöttek a helytelen megoldás mellett. A helytelenül válaszolók nemek szerinti eloszlása az alábbiak szerint történt: 8 fiú és 9 lány válaszolt tévesen erre a kérdésre (12. ábra).

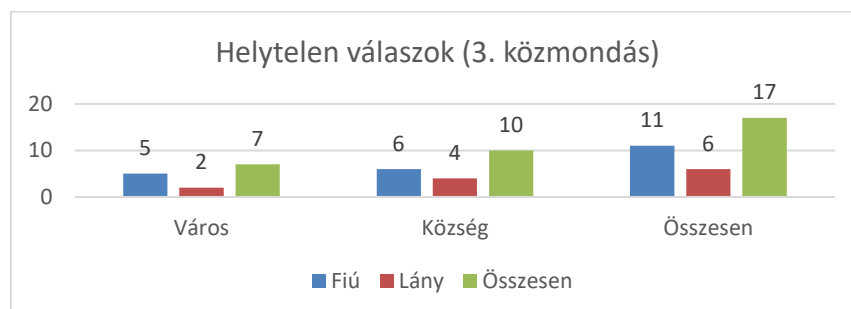
12. ábra: Helytelen válaszok (2. közmondás)

3. közmondás: Éhes disznó makkal álmodik.

A kérdőíven harmadikként feltüntetett közmondásból a *disznó* szó hiányzott, ami az „a” válaszlehetőség volt. Az előző közmondással megegyezően, ennél is 106 fő választotta a helyes megoldást. Ennek következtében a helytelenül válaszolók száma is megegyezett a 2. közmondás téves megoldásainak számával, vagyis itt is 17 fő döntött a helytelen válasz mellett (13. ábra).

A helytelenül válaszolók közül 5 tanuló gondolta úgy, hogy az éhes *ló* az az állat, ami makkal álmodik, és 12 diák vélte helyes megoldásnak a makkal álmodó éhes *öszvért*. A ló szó volt a „b” válaszlehetőség, az öszvér pedig a „c”.

A városi és községi iskolák tanulói közül az alábbiak szerint alakult a válaszok helyessége: a városi iskolák közül 7 tanuló, a községi iskolák közül pedig 10 tanulótól érkezett téves megoldás ennél a közmondásnál (13. ábra). A helytelenül válaszolók közül több volt a fiú, mint a lány. 11 téves válasz érkezett fiútól és csupán 6 volt a helytelenül válaszoló lányok száma (13. ábra).

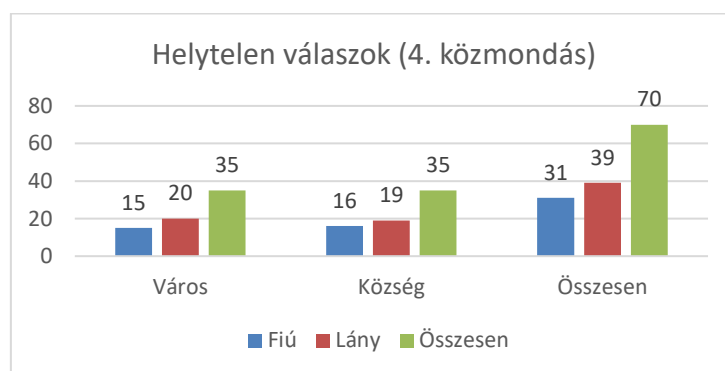
13. ábra: Helytelen válaszok (3. közmondás)

4. közmondás: *Tanulj tinó, ökör lesz belőled.*

A 4. közmondás 2 állat nevét is tartalmazza. Az egyik állat az ökör, ami meg volt adva a feladat során, a másik pedig ennek az állatnak a fiatal megfelelője, a tinó, ami hiányzott a közmondásból.

A helyesen válaszolók ennél a közmondásnál csupán 53-an voltak. Az eddigi közmondások közül ez a legkevésbé ismert közmondás, ugyanis ennél fogva a helytelen válaszok száma meghaladja a helyes válaszokét: 70 kérdőív során jelölték a tanulók a téves választ (14. ábra). A 70 helytelen válasz közül 41 esetben az „a” lehetőséget választották a tanulók, ami a *csikó* volt, és 29 esetben pedig a „c” választ gondolták helyesnek, ami a *borjú* szót jelölte.

Az iskolák elhelyezkedését illetően a városi és vidéki tanulók közül pontosan ugyanannyi téves megoldás érkezett: 35 városi és 35 községi tanuló jelölt meg helytelen válaszlehetőséget. A helytelen válaszok nemek közötti eloszlása is hasonlóképp alakult: 31 fiú és 39 lány választott hamis megoldást ennél a közmondásnál (14. ábra).

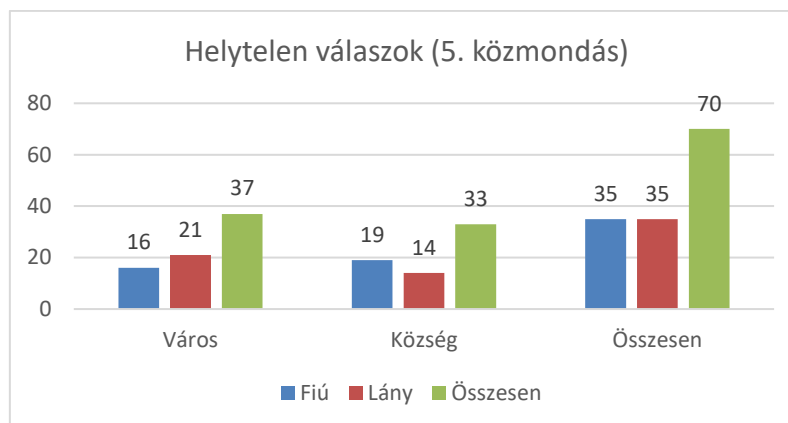
14. ábra: Helytelen válaszok (4. közmondás)

5. közmondás: *Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók.*

Az 5. közmondás hiányzó szava a disznó volt, ami „b” pontban volt feltüntetve. Erre a kérdésre pontosan ugyanannyi helytelen válasz érkezett, mint a 4. közmondás esetében: 53 tanuló jelölt helyes választ, és 73 tanuló pedig helytelenül választott (15. ábra).

A helytelen válaszok válaszlehetőségek szerinti eloszlása ennél a közmondásnál az alábbiak szerint alakult: az „a” pontban lévő *lovak* szót 32 tanuló gondolta helyesnek, míg a „c” megoldás mellett, ami a *tehenek* szó volt, 38 fő döntött.

A 15. ábrán jól látható, hogy a városi és községi iskolák helytelen válaszai között ennél a közmondásnál sem volt nagy különbség: 37 db téves válasz érkezett városi iskolák tanulóitól és 33 db pedig községi iskolákétól. A fiúk és lányok helytelen válaszainak száma azonban teljesen megegyezett: 35 fiú és 35 lány választott téves megoldást az 5. közmondásnál (15. ábra).

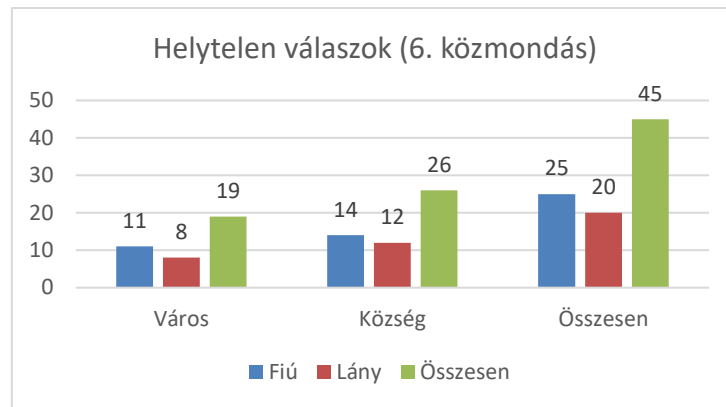
15. ábra: Helytelen válaszok (5. közmondás)

6. közmondás: *Sokat akar a szarka, nem bírja a farka.*

A 6. közmondásnál a szarka szó volt a keresett válasz, ami szintén a „b” pontban volt megtalálható. Erre a példára 78 helyes megoldás született. A „szarka” szó kiválóan rímel a közmondás végén lévő „farka” szóval, mégis viszonylag magas számban, 45 esetben választották a tanulók ehelyett a helytelen válaszok valamelyikét (16. ábra). Az „a” pontban a kakas szó volt, amit 29 esetben jelöltek a tanulók, a „c” pontban lévő varjú szót pedig 16 fő gondolta helyesnek.

A kérdőív kitöltésében résztvevő iskolák helyét illetően a városi intézmények tanulói ismerték jobban ezt a közmondást (16. ábra). Esetükben 19 helytelen válasz született. A községi iskolák tanulói pedig 26 esetben tartották valamelyik hamis választ helyesnek.

A tévesen válaszoló tanulók nemek szerinti eloszlása ennél a közmondásnál az alábbiak szerint alakult: 25 helytelen válasz érkezett fiútól és 20 pedig lánytól (16. ábra).

16. ábra: Helytelen válaszok (6. közmondás)

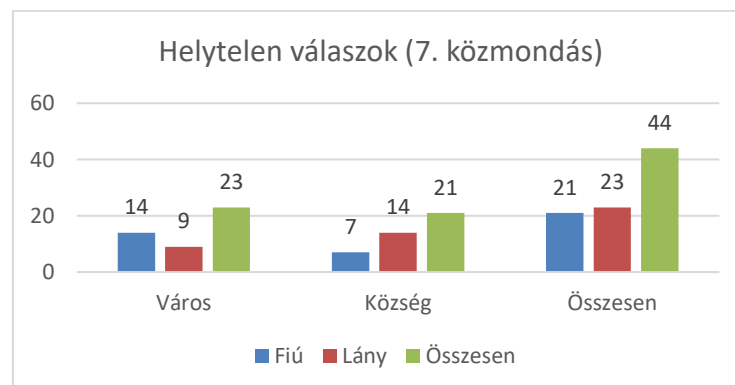
7. közmondás: *A lónak négy lába van mégis megbotlik.*

A 7. közmondásnál a „lónak” szó volt a közmondásból hiányzó, helyes válasz, ami a „c” pontban volt olvasható. Ezt 79 esetben jelölték meg helyesen a diákok.

Helytelen megoldás ennél a közmondásnál 44 esetben történt (17. ábra). 31 tanuló gondolta úgy, hogy a *kutya* szó az, ami ebből a közmondásból hiányzik, és 13 esetben a négylábú *macskát* vélték helyes válasznak a tanulók.

A városi és községi tanulók helytelen válaszainak száma között csupán 2 volt a különbség, ugyanis a városi iskolákba járó tanulók közül 23 fő, a községi iskolák diákjaiból pedig 21 fő nem ismerte ezt a közmondást (17. ábra).

A helytelenül válaszolóknak nemek szerinti eloszlásánál a számok megegyeztek a városi és községi tanulók számával: 21 fiú és 23 lány választott téves megoldást ennél a közmondásnál (17. ábra).

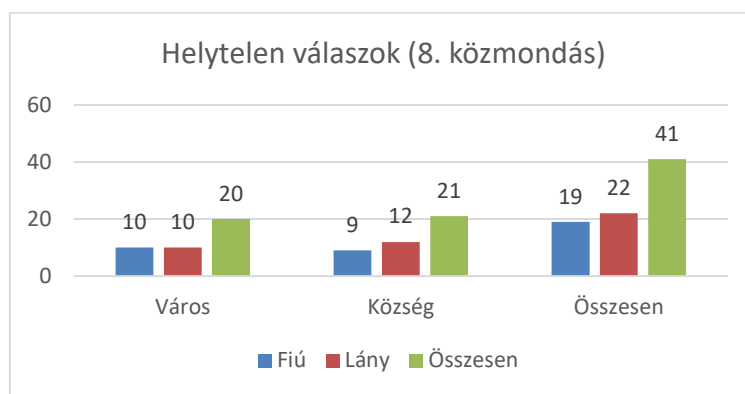

17. ábra: Helytelen válaszok (7. közmondás)

8. közmondás: *Egy fecske nem csinál nyarat.*

A 8. közmondásnál a keresett szó a *fecske* volt, amit 82 esetben jelöltek a tanulók helyesen. Ennélfogva a 123 válasz közül 41 volt helytelen (18. ábra). 10 db jelölés érkezett a kérdőív „a” pontjában lévő *cinke* szóra, míg a „c” pontban található *veréb* szót 31 esetben gondolták helyes megoldásnak.

A városi és községi iskolákba járó tanulók szinte ugyanannyi esetben választották a helytelen válaszok közül az egyiket: 20 városi tanuló és 21 községi tanuló válasza volt téves ennél a közmondásnál (18. ábra). A helytelenül válaszolók nemek szerinti eloszlása között sem volt nagy különbség: 19 fiú és 22 lány nem ismerte ezt a közmondást, és választott emiatt téves megoldást (18. ábra).

18. ábra: Helytelen válaszok (8. közmondás)

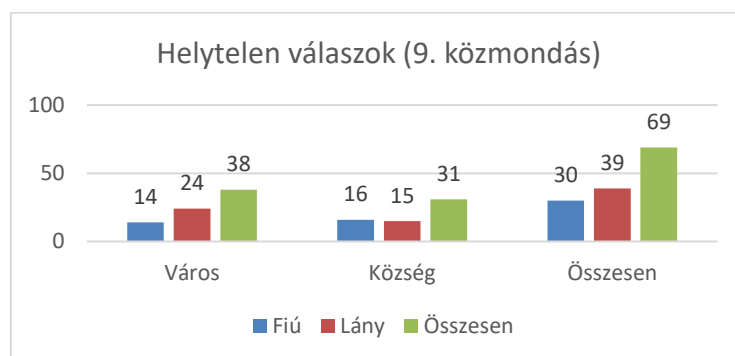
9. közmondás: *Akit megmart a kígyó, az a gyíktól is fél.*

Véleményem szerint a 9. példa egy viszonylag ritkán használt közmondás, ami a válaszok helyességének megoszlásában is megmutatkozott. Csupán 54 esetben jelölték a tanulók a helyes választ, így a többség sajnos nem ismerte ezt a közmondást. 69 db kérdőív esetében történt valamelyik helytelen válaszlehetőségnek a kiválasztása (19. ábra).

A 9. közmondás esetében a „gyíktól” szó volt a hiányzó rész, ami a kérdőíven a „b” pontban volt feltüntetve. A helytelenül válaszolók közül 35 db jelölés érkezett a *hernyó* szóra, és 34 fő úgy gondolta, hogy akit megmart a kígyó, az a *gilisztától* is fél.

Ennél a közmondásnál a városi iskolák tanulói ismerték kevésbé ezt az állandósult szókapcsolatot. 38 téves megoldás érkezett városi iskolákból, és 31 helytelen választ jelöltek a községi iskolák diákjai (19. ábra). A helytelen választ jelölők nemek szerinti eloszlása az

alábbiak szerint alakult: 30 fiú és 39 lány nem ismerte ezt a közmondást, és jelölte emiatt valamelyik téves választ a kitöltés során (19. ábra).

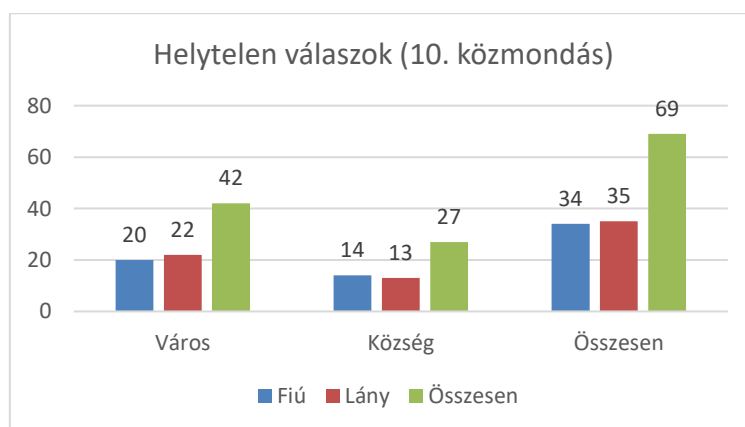

19. ábra: Helytelen válaszok (9. közmondás)

10. közmondás: *Annyit ért hozzá, mint tyúk az ábécéhez.*

A kérdőív utolsó közmondásánál a tyúk volt a hiányzó szó, ami ez esetben is a „b” válaszlehetőség volt. A helyes megoldást az előző példával megegyezően szintén 54 tanuló jelölte a kitöltés során. Ennélfogva az itt is 69 esetben született téves megoldás (20. ábra).

A helytelenül válaszolók közül 26 fő gondolta helyesnek a *kakas* szót, míg 43 tanuló szerint a *liba* szó volt a hiányzó rész a közmondásból. Ennél a példánál a városi iskolák tanulói sokkal több esetben jelölték a hibás válaszlehetőséget, mint a községi tanulók. 42 helytelen megoldás született a városi iskolák által kitöltött kérdőíveknél és 27 volt a községi tanulók téves válasza-inak a száma (20. ábra). A nemek szerinti eloszlása a tévesen válaszoló tanulóknak az alábbi volt: 34 fiú és 35 lány jelölte valamelyik helytelen választ a kitöltés során (20. ábra).

20. ábra: Helytelen válaszok (10. közmondás)

4. A kutatás eredményeinek összegzése

A kutatásom során az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- A községi vagy a városi iskolák tanulói tájékozottabbak ezen frazémák világában?
- A fiúk vagy a lányok körében ismertebbek ezek az állandósult szókapcsolatok?
- Vajon befolyásolja-e az általános iskolai anyanyelvi nevelés ezeknek a kifejezéseknek az ismeretét? Jobban emlékeznek-e tanulók azokra a szólásokra és közmondásokra, melyek előfordulnak az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés tankönyveiben?

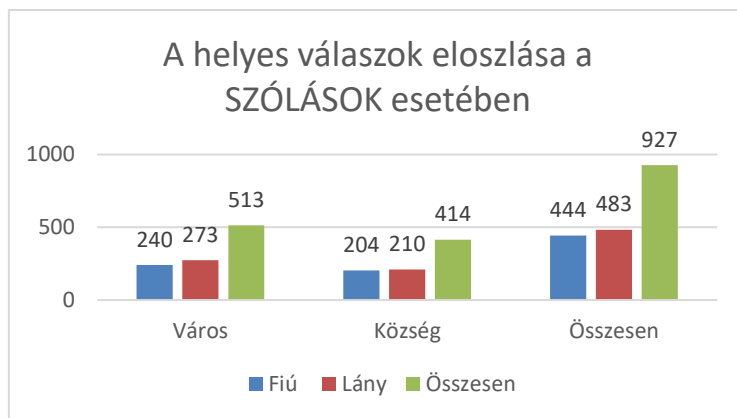
A kérdőívekre kapott válaszok összesítésénél 123 db kérdőívet használtam fel. A kérdőív 20 db kérdést tartalmaz, ennél fogva összesen 2460 adatot kaptam a tanulóktól. A 2460 db válaszból 1670 db volt helyes, így 66,26% a helyes válaszok száma az összes válaszhoz

4.1. A szólások ismeretének összegzése

A kérdőív 10 db kérdést tartalmazott a szólásokra vonatkozóan, így a 123 tanulótól összesen 1230 válasz érkezett a szólásokra. A válaszok helyessége az alábbiak szerint alakult: az 1230 válasz összesen 927 esetben volt helyes (21. ábra), ami az összes válasz 75%-a.

A városi iskolákból 64 fő töltötte ki a kérdőívet, ami azt jelenti, hogy ezekből az intézményekből összesen 640 válasz érkezett. A 640 válaszból 513 volt helyes (21. ábra), ami azt jelenti, hogy a városi iskolák szólásokra vonatkozó válaszainak 80%-a volt helyes. A községi iskolák esetében 59 tanuló vett részt a kutatásban, így 590 db választ jelöltek meg a szólásokra vonatkozóan. Az 590 db válaszból 414 db volt helyes (21. ábra), így a községi tanulók válaszai 70%-ban voltak helytállóak. Ezen adatok ismeretében elmondható, hogy a városi iskolák tanulói ismerték jobban a szólásokat.

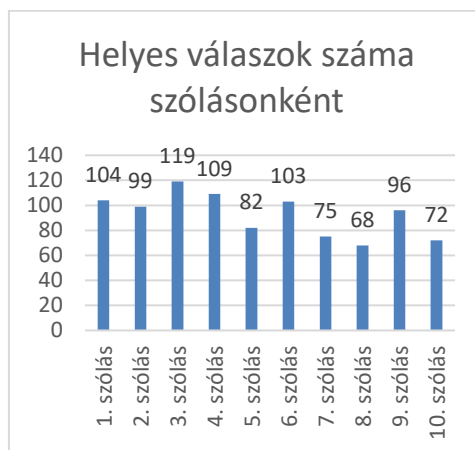
A fiú és lány tanulók szólásokra vonatkozó válaszai az alábbiak szerint alakultak: 57 fiú vett részt összesen a kutatásban, így ők összesen 570 esetben adtak választ a kérdésekre. Az 570 db válasz közül 444 volt helyes (21. ábra), ami a fiúk helyes válaszainak 78%-a. A lányok esetében a kutatásban résztvevő 66 lány 660 db válasszal segítette a kutatást. A 660 db válaszból 483 db volt igaz (21. ábra), ami azt jelenti, hogy a lányok válaszai a szólások esetében 73%-ban voltak helyesek. Így összességében elmondható, hogy a fiúk jobban ismerték a szólásokat, mint a lányok.

21. ábra: A helyes válaszok eloszlása a szólások esetébe

A szólásokra vonatkozóan az alábbi eredmények születtek a helyes és helytelen válaszokat illetően: A kérdőívben felsorolt 10 db szólás közül a 3. szólásra érkezett a legtöbb helyes megoldás. A 123 tanuló közül 119 fő ismerte jól az *itatja az egereket* szólást, így a szólások közül ez volt a legismertebb a kutatásban résztvevő tanulók körében (22. ábra).

A legkevesebb helyes választ a 8. szólás esetében számoltam össze, ami szám szerint 68 db-ot jelent (22. ábra). Ennek ismeretében a kutatásban résztvevő tanulók körében a legkevesbe ismert szólás a *jön még kutyára dér* volt.

22. ábra: Helyes válaszok száma szólásonként (1-10. szólás)

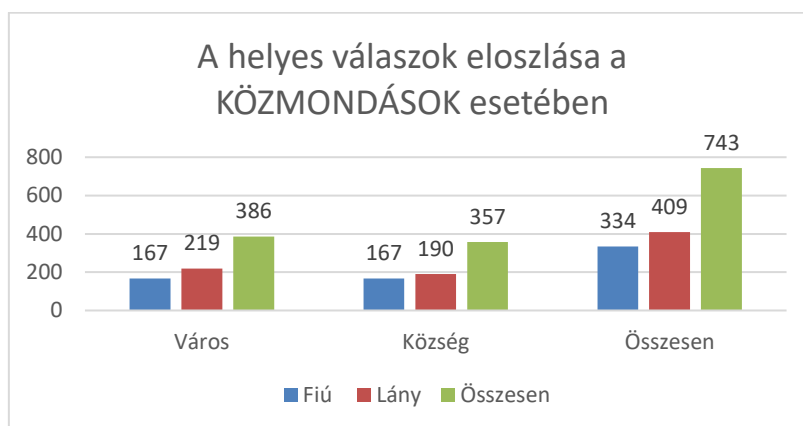
4.2. A közmondások ismeretének összegzése

A szólásokkal megegyezően a közmondások esetében is 10 db példát tartalmazott a kutatásom kérdőíve. Ennélfogva a közmondások esetében is 1230 db válasz érkezett a 123 tanulótól.

A válaszok helyessége az alábbiak szerint alakult a közmondásoknál: 743 db helyes választ jelöltek a hallgatók (23. ábra), ami az összes válasznak csupán a 60%-a.

A városi iskolák 64 tanulójától a közmondások esetében is 640 válasz lett megjelölve. A 640 válaszból 386 esetben volt helyes a megoldás (23. ábra), ami azt jelenti, hogy a városi iskolák tanulói a kérdések 60%-ára tudtak helyesen válaszolni. A községi iskolák esetében a válaszok helyessége az alábbiak szerint alakult: az 59 tanulótól érkezett 590 válaszból csupán 357 volt helytálló (23. ábra), így a községi iskolák tanulói a közmondások esetében csupán 60%-ban tudtak helyesen válaszolni. Ezekből az adatokból megállapítható, hogy a városi és községi iskolák tanulói ugyanolyan mértékben ismerték a kérdőíven szereplő közmondásokat.

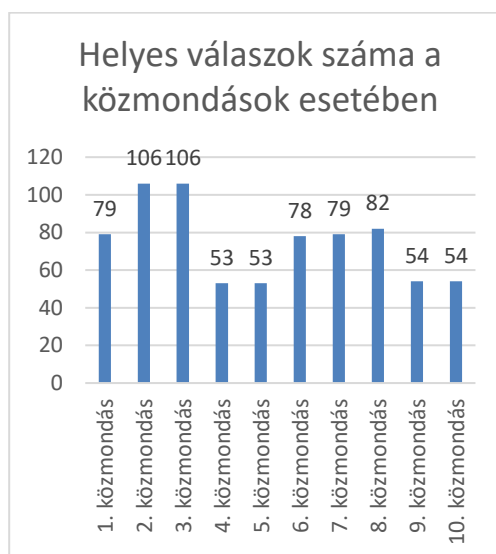
A nemek szerinti elosztásban a közmondásokra adott válaszok helyességére az alábbi eredmények születtek: a kérdőíveket kitöltő 57 fiútól 570 válasz érkezett, melyek közül 334 volt helyes (23. ábra). Ennélfogva a fiúk válaszáinak csupán az 58%-a felelt meg a valóságnak. A lányok esetében kicsit jobb volt a válaszok helyességének aránya. A lányoktól kapott 66 válaszból 409 volt helytálló (23. ábra), ami azt jelenti, hogy a lányok válaszáinak a 62% volt helyes. Ezen adatok következtében elmondható, hogy a lányok jobban ismerték a közmondásokat, mint a fiúk.

23. ábra: A helyes válaszok eloszlása a közmondások esetében

A 24. ábrán jól látható, hogy mely közmondások voltak a leginkább és a legkevésbé ismertek. Két közmondás esetében számoltam össze a legtöbb helyes választ, ami 106 db volt. Így elmondható, hogy a kérdőíven feltüntetett közmondások közül az alábbi két közmondás volt a legismertebb: *Nincs otthon a macska, cincognak az egerek* (2. közmondás), *Éhes disznó makkal álmodik* (3. közmondás). A legkevésbé ismert közmondások közül szintén kettő esetében számoltam össze a legkevesebbnek számító 53 db helyes választ. Tehát a kérdőívet kitöltő

tanulók körében a legkevésbé ismert közmondások az alábbiak: *Tanulj tinó, ökör lesz belőled* (4. közmondás), *Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók* (5. közmondás).

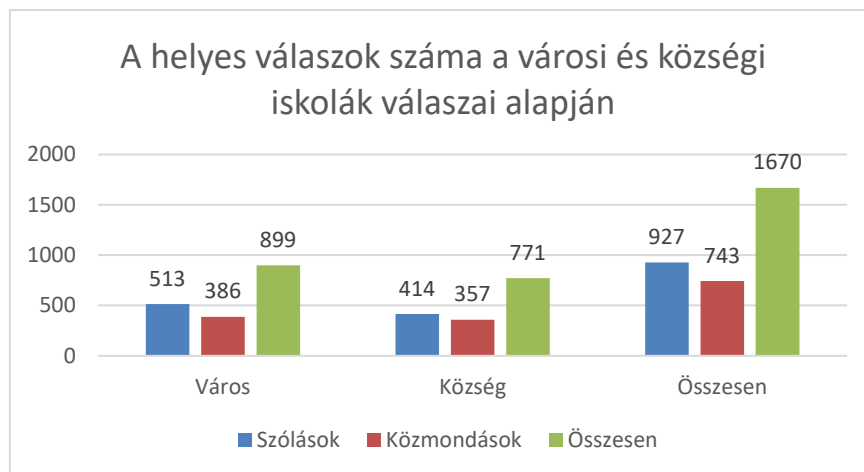

24. ábra: Helyes válaszok száma közmondásonként (1-10. közmondás)

4.3. A szólások és közmondások ismerete a városi és községi iskolák tanulóinak körében

Az alábbiakban a szólások és közmondások ismeretét együttesen vizsgálva kívánom részletezni, hogy a városi vagy a községi iskolák tanulói ismerték-e jobban a kérdőíven szereplő 20 db állandósult szókapcsolatot. A kutatásban résztvevő városi iskolákból 64 tanuló válaszolt a kérdőíven szereplő 20 db kérdésre. Így tőlük összesen 1280 db választ kaptam. Az 1280 db válaszból 899 esetben volt helyes a megoldás (25. ábra), ami azt jelenti, hogy a városi iskolák tanulóitól beérkezett válaszok 70 %-a volt helyes.

A községi iskolákból 59 tanuló vett részt a kutatásban. Tőlük 1180 db választ kaptam a 20 db kérdésre összesen. Az 1180 db válaszból 771 db volt helyes (25. ábra), ami alapján megállapítható, hogy a községi iskolák tanulói 65%-ban válaszoltak helyesen a kérdésekre. Ezeket az adatokat ismerve kijelenthető, hogy a szólásokat és a közmondásokat együttesen vizsgálva a városi iskolák tanulói ismerték jobban ezeket az állandósult szókapcsolatokat.

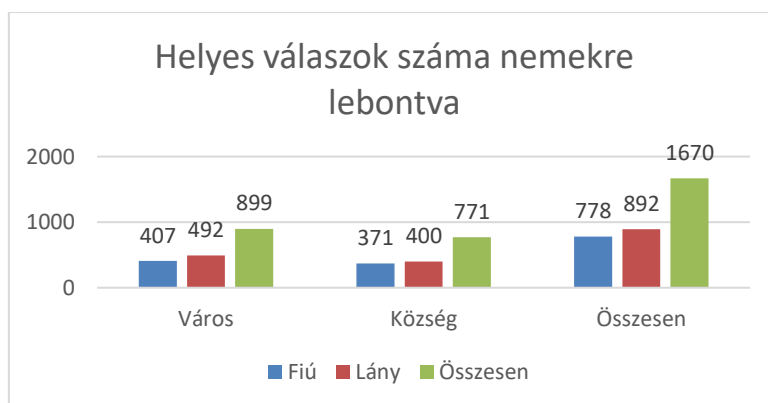
25. ábra: A helyes válaszok száma a városi és községi iskolák válasza alapján

4.4. A szólások és közmondások ismerete a fiú és lány tanulók körében

A szólások és közmondások együttes ismerete a kutatásban résztvevő fiúk és lányok körében az alábbiak szerint alakult: a kutatásban 57 fiú vett részt, így tőlük 1140 db választ érkezett. Az 1140 db válaszból 778 db volt helyes (26. ábra), ami azt jelenti, hogy a fiúktól érkezett válaszok csupán 68 %-a volt helytálló.

A lányok esetében 66 tanulótól 1320 db választ kaptam. Ebből az 1320 db válaszból, 892 felelt meg a valóságnak (26. ábra), így a lányok esetében megállapítható, hogy a válaszok 67%-a volt helyes.

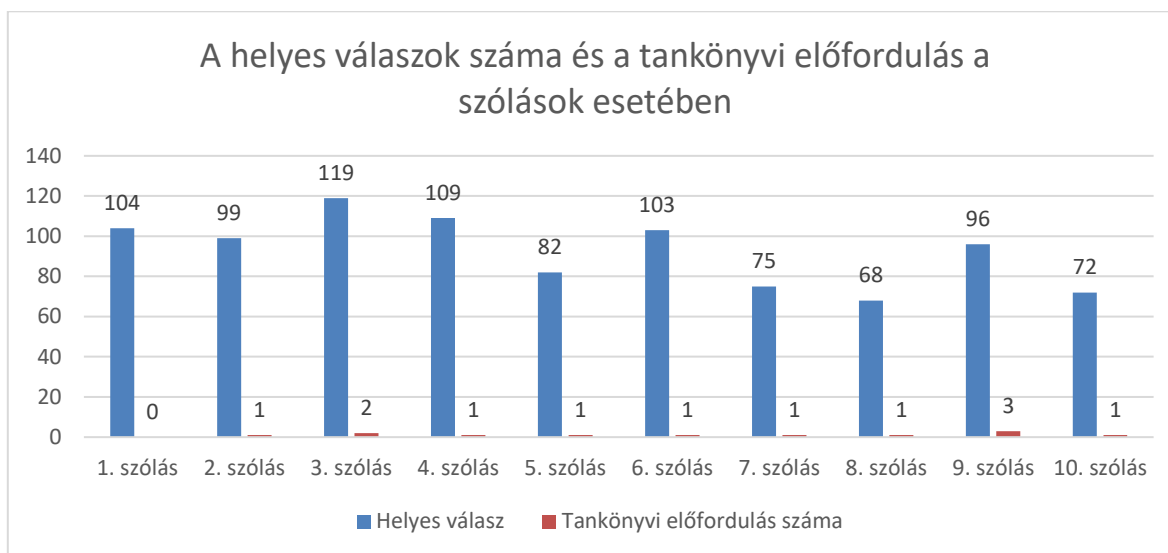
Összességében elmondható, hogy a kutatásban résztvevő fiúk és lányok szólásokra és közmondásokra vonatkozó ismerete között nem volt nagy eltérés. Csupán 1%-kal volt több az állandósult szókapcsolatokat jól ismerő fiúk száma a lányokéhoz viszonyítva.

26. ábra: A helyes válaszok száma nemekre lebontva

4.5. Az anyanyelvi nevelés tankönyveinek hatása a szólások és közmondások ismeretére

Az alábbiakban azt kívánom elemezni, hogy vajon lehet-e összefüggés a 3 legismertebb és 3 legkevésbé ismert szólás, illetve közmondás és aközött, hogy ezek milyen gyakran fordultak elő az anyanyelvi nevelés tankönyveiben.

27. ábra: A helyes válaszok száma és a tankönyvi előfordulás a szólások esetében

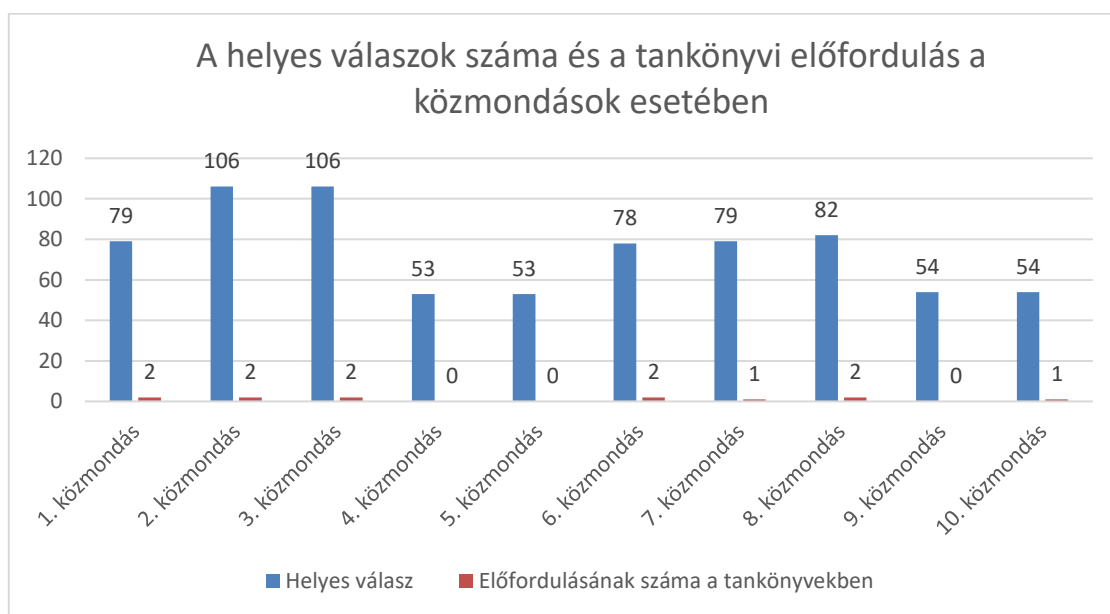
A 27. ábrán jól látható, hogy a 3 legismertebb szólás a 1., a 3. és az 4. szólás volt. Ezen 3 szólás közül a 3. szólás („*Itatja az egereket*.”) esetében jelölték a tanulók a legtöbb helyes választ (119 db). Ez a szólás két alkalommal fordult elő az anyanyelvi nevelés tankönyveiben az első 3 évfolyamon alsó tagozatban. A második legismertebb szólás a kérdőív 4. szálása („*Lóvá tesz*”) volt, ami egy alkalommal fordult elő a tankönyvekben. A harmadik helyre az 1. szólás („*Olyan, mint elefánt a porcelánboltban.*”) került. Nagyon meglepő eredmény ez, ugyanis ezzel a szólással egy alkalommal sem találkozhattak a tanulók az anyanyelvi nevelés tankönyveiben.

A legkevésbé ismertebb szólás a 7., a 8., és a 10. szólás volt (27. ábra). Ezek közül a 8. szólás („*Jön még kutyára dér.*”) esetében jelölték a tanulók a legkevésbé helyes választ (68 db). Ez a szólás és a másik kettő legkevésbé ismert szólás is csupán 1 alkalommal fordult elő a tankönyvekben.

Összegezve ezeket az adatokat elmondható, hogy a szólások esetében nem feltétlenül befolyásolta a szólások ismeretét a szólások előfordulása az anyanyelvi nevelés tankönyveiben. Ennek okát abban látom, hogy az a szólás (1. szólás: *Olyan mint elefánt a porcelánboltban*),

amelyik egy alkalommal sem fordult elő ezen tankönyvekben, az első három legismertebb szólások közé került azokkal szemben, amik legalább egy alkalommal előfordultak.

A helyes válaszok száma a közmondások esetében és azok előfordulása az anyanyelvi nevelés tankönyveiben a 28. ábrán látható. Az ábrán jól látható, hogy a közmondások esetében nagyon érdekes eredmények születtek. A lenti ábrán (28. ábra) látható eredmények alapján három kategóriába lehet sorolni a válaszok helyességének a számát: alacsony ismeretség (53-54 db helyes válasz), közepes ismeretség (78-82 db helyes válasz) és magas ismeretség (106 db helyes válasz).

28. ábra: A helyes válaszok száma és a tankönyvi előfordulás a közmondások esetében

Az eredmények alapján az alábbi két közmondás volt a legismertebb a tanulók körében: *Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.*; *Éhes disznó makkal álmodik.* Mindkét közmondás esetében 106-106 tanuló válaszolt helyesen. Ezen közmondások tankönyvekben való előfordulásának száma pedig mindkettő esetében 2 volt.

A legkevésbé ismert közmondások esetében a közmondásonként kapott 123 db válaszból 53-54 db volt csupán helyes. 53 fő jelölte a helyes választ az alábbi közmondások esetében: *Tanulj tinó, ökör lesz belőled.*; *Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók* (28. ábra). Ennél az eredménynél csupán egy helyes válasszal kaptak többet az „Akit megmárt a kígyó, az a gyíktól is fél”; valamint az „Annyit ért hozzá, mint tyúk az ábécéhez közmondások.” (28. ábra). A négy legkevésbé ismert közmondás közül 3 db egyszer sem fordul elő az anyanyelvi nevelés tankönyveiben, egy pedig csupán egyszer.

A közmondásokra kapott válaszok helyességének a száma és a közmondások tankönyvekben való előfordulásának a száma között a fenti eredmények alapján feltételezhető némi összefüggés. Azok a közmondások melyek a legismertebbek voltak, kétszer is előfordultak a tankönyvekben, míg a legkevésbé ismertek egyáltalán nem, vagy csak egy alkalommal (28. ábra).

5. Összefoglalás

A szakdolgozatom első felében igyekeztem minél körültekintőbben körül járni a szólások és közmondások elméleti hátterét. Első körben tanulmányoztam az állandósult szókapcsolatok általános jellemzőit (pl. előfordulások, jelentésük), majd utánajártam, hogy milyen szempontok alapján lehet őket osztályozni, csoportokba rendezni (kommunikációs funkciók, a szintaktikai viselkedésük, a szófaji értékük és a szemantikai viselkedésük).

A téma általános bevezetését követően rátértem a szólások és közmondások jellemzőire. Megvizsgáltam, vajon mitől válik egy kifejezés szólássá, és mi alapján sorolható a közmondások közé, illetve mi a különbség a két csoport között, miért nem mondhatjuk, hogy a szólások és közmondások egymás szinonimái.

A szólások és közmondások közötti különbségek feltérképezése után tanulmányoztam az eredetüket: hogyan alakulnak ki és hogyan képesek évszázadokon keresztül részét képezni a nyelvhasznatnak. Ide tartoznak a szóláskeveredések és összevonások, illetve a szövegromlás következtében kialakuló új közmondások, közmondásferdítések.

Fajtájukat tekintve mind a szólások, mind a közmondások között többféle típus létezik. A szólások esetében egyszerű, összetett és mondatformájú szólásokat különböztetünk meg. A közmondások esetében a funkció, a téma, illetve a megjelenési forma alapján is csoportokba lehet rendezni őket.

Szerepüket tekintve a szólások és a közmondások egyaránt nagyon jelentős funkciót töltenek be a nyelvhasználatban. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a szókincsfejlesztő, a hagyományőrző szerepüket sem, pótolhatatlan jelentőséggel bírnak az anyanyelvi nevelés során. Az anyanyelvi nevelés kapcsán utánajártam, hogy a 2020-as Nemzeti Alaptanterv mekkora hangsúlyt fektet a szólások és közmondások ismeretére, ugyanis a közoktatásban betöltött szerepüknek nagy jelentősége van a szakdolgozatom második felében tárgyalt kutatási eredmények esetében is.

A szakdolgozatom nagyobb részét képező kutatómunka során célom volt, hogy képet kapjak arról, hogy a mai 9-10 éves korosztály mennyire ismeri a szólásokat és közmondásokat. A Baranya vármegyei iskolák tanulói által kitöltött kérdőíves adatok elemzése során nagyon sok érdekes információval találkoztam. Az adatok feldolgozása közben igyekeztem minél kielégítőbb választ kapni a kutatás megkezdése előtt megfogalmazott kérdéseimre. Akadt közöttük néhány különös eredmény is.

A szólásokra és közmondásokra kapott válaszokat külön-külön elemezve számomra nagyon érdekes volt azt tapasztalni, hogy az ismertebb frazémákat, melyekkel a mindennapokban nagy eséllyel találkozunk a kommunikáció során, sok esetben mennyire nem ismerik a tanulók. Ugyanez előfordult az ellenkező esetben is, ugyanis volt olyan állandósult szókapcsolat, amely esetében számomra meglepően jó eredmények születtek annak ellenére, hogy úgy vélem, nem tartozik a feltétlenül ismert szólások, illetve közmondások közé.

A kutatás során használt kérdőíven szereplő szólásokra és közmondásokra kapott válaszokat külön szólásonként és külön közmondásonként vettem szemügyre. Megvizsgáltam, hogy hány helyes és hány helytelen választ jelöltek a tanulók, ezáltal sikerült feltérképeznem, hogy ezen frazémák közül melyik volt a leginkább és a legkevésbé ismert a tanulók körében. Ezeket az adatokat összesítve elemezni tudtam azt is, hogy vajon a kutatásban résztvevő Baranya vármegyei iskolák közül a városi vagy a községi iskolák tanulói ismerték-e jobban ezeket a szólásokat és közmondásokat. A városi iskolák tanulóitól 1280 db választ kaptam, melyek közül 899 esetben volt helyes a megoldás. Ezt azt jelenti, hogy a városi iskolák tanulóitól beérkezett válaszok 70 %-a volt helyes. A községi iskolák esetében a beérkezett 1180 db válaszból 771 db volt helyes, ami alapján megállapítható, hogy a községi iskolák tanulói 65%-ban válaszoltak helyesen a kérdésekre. Ezekből az adatokból jól látható, hogy a városi iskolák tanulói ismerték jobban a kérdőíven szereplő szólásokat és közmondásokat.

A kérdőív adatainak elemzése során azt is megvizsgáltam, hogy a fiúk vagy a lányok voltak tájékozottabban az állandósult szókapcsolatok világában. A nemek alapján történő felosztásban az alábbi eredmények születtek: A fiúk esetében 1140 db válaszlatt megjelölve, melyek közül 778 db volt helyes, ami azt jelenti, hogy a fiúktól érkezett válaszok csupán 68 %-a volt helytálló. A kutatásban résztvevő lányok esetében a beérkezett 1320 db válaszból, 892 felelt meg a valóságnak, ennél fogva a lányok esetében megállapítható, hogy a válaszok 67%-a volt helyes. Ezen adatok alapján megállapítható, hogy nem volt számottevő különbség a fiú és lány tanulók válaszainak helyessége között.

A szakdolgozat 2. számú mellékletéből jól látható, hogy a tanulók az anyanyelvi nevelés során használt tankönyveknek köszönhetően jóformán találkozhatnak a szólásokkal és a közmondásokkal egyaránt. Sokféle kifejezést gyűjtöttem össze a kutatómunka során. Az adatok összesítéséből levonható a következtetés, hogy azok az állandósult szókapcsolatok, amelyekkel többször volt alkalmuk találkozni a tanulóknak az anyanyelvi nevelés során, ismertebbek voltak számukra. Egy szólással vagy közmondással akár több alkalommal is találkozhatnak a tanulók az alsó tagozatos tanulmányaik alkalmával, azonban minden eredményt összevetve úgy vélem, a végeredmény azt tükrözi, hogy tanulók ismerete olykor mindezek ellenére is nagyon felszínes.

Célomul tűztem ki, hogy a munkám során szeretném a tanulókat már a tanulmányaik megkezdésétől bevezetni a szólások és közmondások világába. Szeretném minél jobban megismertetni velük az állandósult szókapcsolatokat bízva abban, hogy már fiatalon szókincsük részévé válik, így felnőtt korukban ők is tovább tudják örökíteni őket az utánuk következő generációk számára.

Felhasznált irodalom

Bárdosi Vilmos (2018): Itt van a kutya elásva! Állatneves magyar szólások és közmondások szótára., Budapest: Tinta Könyvkiadó

Forgács Tamás (2007): Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 69., Budapest: Tinta Könyvkiadó, p. 15-232

Hadrovics László (1995): Magyar frazeológia. Történeti áttekintés., Budapest: Akadémiai Kiadó, p. 258

Litovkina, T. Anna (2017): Teaching Proverbs and Anti-Proverbs, Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar [2023. 04. 17.] >URL: https://pf.ujs.sk/documents/2018-03-07_2017.08.31_Litovkina_11_Nyomdakesz_Belivek.pdf p. 17-21

Nemzeti Alaptanterv (2020) Magyar Közlöny, 2020. 01. 31. [2023. 04. 17.] >URL: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/le-toletes>

O. Nagy Gábor (1966): Magyar szólások és közmondások., Budapest: Gondolat Kiadó, p. 8-15

O. Nagy Gábor (2011): Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete., Akkord Kiadó, p. 15

Sirisaka Andor (1890): Magyar közmondások könyve. In: Arcanum honlapja. [online] Pécs: [2023. 04. 16.] > URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Szolasok-regi-magyar-szolasok-es-kozmondasok-1/sirisaka-andor-magyar-kozmondasok-konyve-6BD6/bevezetes-6BF2/a-kozmondasok-haszna-6C29/>

Mellékletek

1. sz. melléklet

Szakdolgozati kérdőív

A szólások és közmondások ismerete

Életkorod: év

Nemed: Fiú / Lány (Húzd alá a megfelelőt!)

Első osztálytól ebbe az iskolába jársz? Igen / Nem (Húzd alá a megfelelőt!)

I. Szólások

Húzd alá az alábbi szólások jelentését!

1. Olyan, mint az elefánt a porcelánboltban.

- a.) kövér
- b.) nagy
- c.) ügyetlen

2. Malaca van.

- a.) szerencsés
- b.) koszos
- c.) gazdag

3. Itatja az egereket.

- a.) Sír.
- b.) Szomjas.
- c.) Dolgozik.

4. Lóvá tesz.

- a.) Vágtat.
- b.) Becsap.
- c.) Segít.

5. Nem aggasztja a méhecskét a tél.

- a.) szorgalmas
- b.) bátor
- c.) gyors

6. Egérutat nyer.
- a.) Elmenekül.
 - b.) Megoldja a problémát.
 - c.) Ajándékot kap.
7. Kötí az ebet a karóhoz.
- a.) Csökönyös
 - b.) Fáradt
 - c.) Réműlt
8. Jön még kutyára dér.
- a.) Következménye lesz a helytelen cselekedetnek.
 - b.) Meg fog fájni.
 - c.) Hideg idő lesz.
9. Sok lúd disznót győz.
- a.) Sok hamis háttérbe szoríthatja az igazat.
 - b.) Verekedés lesz.
 - c.) Jégeső esik.
10. A légynek sem árt.
- a.) gyáva
 - b.) jólelkű
 - c.) szerény

II. Közmondások

Egészítsd ki a közmondásokat! Húzd alá a megfelelő szót!

1. Vak is talál szemet.
- a.) madár
 - b.) tyúk
 - c.) csibe
2. Nincs otthon a, cincognak az egerek.
- a.) kutya
 - b.) gazda
 - c.) macska

3. Éhes, makkal álmodik.
- a.) disznó
 - b.) ló
 - c.) öszvér
4. Tanulj tinó, lesz belőled.
- a.) csikó
 - b.) ökör
 - c.) borjú
5. Aki korpa közé keveredik, megeszik a
- a.) lovak
 - b.) disznók
 - c.) tehenek
6. Sokat akar a, nem bírja a farka.
- a.) kakas
 - b.) szarka
 - c.) varjú
7. A négy lába van mégis megbotlik.
- a.) kutyának
 - b.) macskának
 - c.) lónak
8. Egy nem csinál nyarat.
- a.) cinke
 - b.) fecske
 - c.) veréb
9. Akit megmart a kígyó, az a is fél.
- a.) hernyótól
 - b.) gyíktól
 - c.) gilisztától
10. Annyit ért hozzá, mint az ábécéhez.
- a.) kakas
 - b.) tyúk
 - c.) liba

2. sz. melléklet

A szólások és közmondások előfordulása az anyanyelvi nevelés tankönyveiben

1. évfolyam

1.1. OFI Ábécés olvasókönyv 1. osztályosoknak NAT2012

a.) Szólások

Malaca van.

Tüvé tesz.

Égre földre esküszik.

Megéri az árát.

Itatja az egereket.

Tévedni emberi dolog.

Fürge, mint a nyúl.

Felhúzza a nyúlcipőt.

Nyulat lehetne fogatni vele.

Vak tyúk is talál szemet.

Nem mai csirke.

Buta, mint a liba.

Ezer bocsánat.

Szent a béke!

Lóvá tesz.

Csőbe húz.

Szorgalmas, mint a méh.

Nem aggasztja a méhecskét a tél.

Édes, mint a méz.

Még tojáshéj van a fenekén.

Válogat, mint tyúk a kendermagban.

Egérutat nyer.

Köti az ebet a karóhoz.

Egyik kutya, másik eb.

b.) Közmondások

Éhes disznó, makkal álmodik.

A tyúkokkal kel és fekszik.

Hogy a kakas csípje meg!

Annyit ért hozzá, mint tyúk az ábécéhez.

Minden kakas úr a maga szemétdombján.

Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.

Késő bánat, eb gondolat.

Ebcsont beforr.

2. évfolyam NAT2020

2.1. OH Édes anyanyelvem munkatankönyv 2. osztály

a.) Szólások

Jön még kutyára dér.

Ajándék lónak ne nézd a fogát.

Kiugrasztja a nyulat a bokorból.

Bolhából elefántot csinál.

Játszik, mint macska az egérrel.

Sok lúd disznót győz.

Láttam én már karón varjút.

Szemet huny fölötte.

Szemtől szembe mondja.

Szemet szúr valakinek.

Fején találja a szöget.
Nagy fába vágja a fejszéjét.
A jég hátán is megél.
Egy követ fűjnek.
Éjjeli bagoly.
A muszáj nagy úr.

Megtörik a jég.
Pünkösdi királyság.
Nem árul zsákbamacskát.
Kígyót-békát kiált rá.
Itatja az egereket.

b.) Közmondások

Madarat tolláról, embert barátjáról.
Kutyából nem lesz szalonna.
Lassú víz partot mos.
Addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik.

2.2. OH Hétszínvarázs írásfüzet 2. évfolyam

a.) Közmondások

Aki tanul, halad, aki lusta, marad.

2.3. OH Hétszínvarázs munkafüzet 2. a 2. évfolyam számára

a.) Szólások

Rázza a rongyot.
Veri a mellét.
Fenn hordja az orrát.
Rí a kezében a munka.
Kutyául érezte magát.
Kopogott a szeme az éhségtől.

b.) Közmondások

Jó barátból lesz az ellenség.
Az ígéret szép szó, ha megtartják úgy jó.

2.4. OH Hétszínvarázs olvasókönyv 2. a 2. évfolyam számára

a.) Szólások

Se lát, se hall.
Se élő, se holt.
Se füle, se farka.

b.) Közmondások

Aki nem dolgozik, ne is egyék.

2.5. OH Kisbetűről NAGYBETŰRE - Nagybetűs írás munkafüzet 2. osztály NAT2020

a.) Szólások

Inába száll a bátorsága.
Ismeri a dörgést.
Lógatja a lábát.
Lábra kap.
Hízeleg, mint a macska.
Huhog, mint a bagoly.
Hallgat, mint hal a vízben.
Halad, mint a rák.
Fehér, mint a hó.

Piros, mint a rózsa.
Fekete, mint a szurok.
Lyukat beszél a hasába.
Lyukas hordót tölt.
Nem eszi meg a kutya a telet.
Várja a sült galambot.
Alamuszi macska nagyot ugrik.
Ágyúval lő a verébre.
Sok lúd disznót győz.

b.) Közmondások

Okos ember más kárán is tanul.
Ott se fonják kolbászból a kerítést.
Jó tett helyébe jót várj.
Jó munkához idő kell.
Éhes disznó makkal álmodik.
Ésszel indulj, okkal járj!
Éltrevaló ember a jég hátán is megél.
Szalmatűz hamar lobban, de hamar el
is alszik.
Sokat akar a szarka, de nem bírja a
farka.

Szegény embert még az ág is húzza.
Rossz csikóból is válhat még jó ló.
Üres hordó jobban kong.
Üres has nem jó tanácsadó.
Barátodért se tagadd az igazat!
Tyúk is szóra szoktatja a csibéit.
Tyúkot tojni ne taníts, ha csirke vagy!
Ne csak tudd a jót, hanem tedd is.
Ki mint vet, úgy arat.
Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.
Ki mint él, úgy ítél.

2.6. OH Nyelvtan és helyesírás tankönyv 2.

a.) Szólások

Az ujjá köré fonja.
Unja a banánt.
A háta közepére se kívánja.
Csínján bánik vele.
Menj a víz alá.
Fenn hordja az orrát.

Eb, aki bánja.
Kiugrasztja a nyulat a bokorból.
Nem látja a fától az erdőt.
Eltátja a száját.
Lógatja az orrát.

b.) Közmondások

Nincsen rózsa tövis nélkül.
Új seprű jól seper.
Jól megnézd, kinek higgy!
Kétszer ad, ki gyorsan ad.

Nem látja a fától az erdőt.
Megtalálja a zsák a faltját.
Bagoly mondja verébnek, hogy nagyfejű.
Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön.
Jó szívvel adj, hogy el is fogadják.
Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér.
Aki nem akar adni, azt mondja, hogy nincs.
Amit Jancsi meg nem tanult, nem tudja azt János.

2.7. OH Szövegről szövegre - Olvasás munkatankönyv 2. osztály I. kötet

a.) Közmondások

Szent Mihálykor keleti szél igen kemény telet ígér.
Aki Márton-napon libát nem eszik, egész éven át éheznek.
Ha Katalin kopog, karácsony locsog.
Amint köszönnek, úgy fogadják.
A köszönés nem szakajtja száját senkinek.
Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér.
A szép köszöntésnek szép a felelete.
Többet ésszel, mint erővel.
Okos próbálhatja meg az okost.
Ebül szerzett jószág ebül vész el.
Nem eszi meg a kutya a telet.
Félhet a téltől, ki tavaszkor nem gyűjtött.
Minden nyárnak van egy tele.

2.8. OH Szövegről szövegre - Olvasás munkatankönyv 2. osztály II. kötet

a.) Szólások

Délibábot kerget.

b.) Közmondások

Az eltelt idő vissza sohasem tér.
Mindennek megvan a maga ideje.
Az idő minden sebet begyógyít.
Idővel, pénzzel légy takarékos!

3. évfolyam

3.1. Édes anyanyelvem. Nyelvhasználat - szövegalkotás munkatankönyv 3. I. kötet

a.) Szólások

Eltűnt, mint szürke szamár a ködben.
Belejön, mint kiskutya az ugatásba.
Ártatlan, mint ma született bárány.
Él, mint hal vízben.
Érti, mint tyúk ábécét.
Bámul, mint borjú új kapura.
Lassú, mint csiga.

Szemtelen, mint piaci légy.
Dugába dől.
Eben gubát cserél.
Egy gyékényen árulnak.
Nem sokat nyom a latban.
Mesterére akadt.
Sok lúd disznót győz.

b.) Közmondások
Egyszer volt Budán kutyavásár.
Egy fenékkal nem lehet két lovat megülni.
Ahová az Isten nyulat ad, bokrot is ad.
Ne igyál előre a medve bőrére.
Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.
Akit a megmart a kígyó, az a gyíktól is fél.

3.2.Édes anyanyelvem. Nyelvhasználat - szövegalkotás munkatankönyv 3. II. kötet

a.) Szólások

Fél füllel hallotta.
Vizet hord a Dunába.
Tiszta lappal indul.
Bort iszik, vizet prédikál.
Tűt keres a szénakazalban.
Szöget üt a fejébe.
Hol van már a tavalyi hó.
Nem kötöm az orrodra.

Várja a sült galambot.
Átesik a ló túlsó oldalára.
Rossz lóra tesz.
Tűt keres a szénakazalban.
A saját feje után megy.
Azt se tudja, hol áll a feje.
Szórja a pénzt az ablakon.

3.3. Hétszínvirág munkafüzet 3.

a.) Szólások

Menti az irháját.
Fogához veri a garast.
Lakat van a száján.
Megette kenyere javát.
Lógatja az orrát.
Minden hajjal megkent.
Lopja a napot.
Lógatja az orrát.

Ég a föld a talpa alatt.
Csúfot űz belőle.
Borsot tör az orra alá.
Túljár az eszén.
Szegény, mint a templom egere.
Túljárt az eszén.
Jég hátán is megél.

b.) Közmondások

Bolondságból tanulni bölcsesség.
Ki-ki okosabb más dolgában, mint a magáéban
Nem akarásnak nyögés a vége.
Többen hamarabb elvégzik a munkát.
Sok kéz hamar kész.

A hozzáértéshez gyakorlás szükséges.
Gyakorlat teszi a mestert.
Kelletlen munkának nincs eredménye.
Üres hasnak nem elég a szép szó.
Szemesnek áll a világ.
Minden jó, ha a vége jó.
Aki nem akar adni, azt mondja: nincs.
A végén csattan az ostor.

3.4. Nyelvtan és helyesírás 3. tankönyv

a.) Szólások

Helyén van az esze.
Majd lesz neked nemulass!
A nyelve hegyén van.
A falnak is füle van.
Nincs sütnivalója.
Öregapám is volt.
Kemény fából faragták.
Fabatkát sem ér.
Hiányzik egy kereke.
Fogához veri a garast.
Versenyt fut a rókákkal.

Zörögnek a csontjai.
Lógatja az orrát.
A maga feje után megy.
Jól felvágták a nyelvét.
Ami a szívén, az a száján.
Nincs sütnivalója.
A légynek sem árt.
Fölösleges, mint az ötödik kerék.
Minden hájjal megkent.
Egyik tizenkilenc, a másik egy híján
húsz.

b.) Közmondások

Nincsen rózsza tövis nélkül.
Egy fecske nem csinál nyarat.
Új seprű jól seper.
Addig jár az orsó a kútra, amíg el nem törik.
A jó barát drágább az aranynál.
Nem esik messze az alma a fájától.
Kicsi a bors, de erős.
Egyik kutya, másik eb.
A lónak négy lába van, mégis megbotlik.
Addig nyújtózkodj, amíg a takaród ér!
Ne szólj szám, nem fáj fejem.
Játszik, mint macska az egérrel.
Majd elsüllyed szégyenében.
Mosolyog, mint a vadalma.
Belejön, mint kiskutya az ugatásba.
Több nap, mint kolbász.
Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön.
Sok beszédnek sok az alja.
Száz szónak is egy a vége.
Sok a barát, kevés a jótevő.

3.5.Szövegalkotás 3. munkafüzet

a.) Szólások

Szöget üt a fejébe.
Eltörött a mécses.
Leesik az álla.
Kutya-macska barátság.
Nagy kő esett le a szívéről.
Húlt helyét leli.
Nem hisz a szemének.
Megállja a helyét.
Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

b.) Közmondások

Vak tyúk is talál szemet.
Egy fecske nem csinál nyarat.
Sokat akar a szarka, nem bírja a farka.
Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok.
Kölcsönkenyér visszajár!
Nyáron gyűjts, hogy télen fűts!
Sok kicsi sokra megy.
Aki nem dolgozik, ne is egyék.
Nem mind arany, ami fénylik.

3.6.Szövegről szövegre. Szövegértés munkatankönyv 3. osztály I. kötet

a.) Szólások

Nem hajlik a dereka.
Szemet szemért, fogat fogért.
A kitartás eredményre vezet.
Nem alázkodik meg.
Nagyon egyedül érzi magát.
A bántást ugyanúgy bosszulja meg.
Türelem rózsát terem.
Se kutyája, se macskája.

b.) Közmondások

A szegénység is lehet dicsőséges.
A szegénység nem szégyen.
Elég gazdag az, aki senkinek se adós.
Tisztaság, tisztesség.
Nagy tisztaság, nagy szegénység.
Gazdag hízik, szegény bízik.
Jó tanács aranyat ér.

Nem kell a bölcslet tanáccsal terhelni.
Hamar tanács, hamar bánás.
Magadnak köszönd meg a jó tanácsot!
Rossz tanács fejedre fordul.
Könnyebb tanácsot adni, mint venni.
Nem minden tanács jó tanács.
Tanácsot ne adj, ha nem kérnek.
A harag rossz tanácsadó.
A haragnak megbánás a vége.
Hol a harag nyertes, vesztes a nyugalom.
Több a pénze, mint az esze.
Pénzért sem meri megmondani.
Addig járt a maga esze után, hogy nekiment a falnak.
Előbb járjon az eszed, azután a nyelved!
Amit az ész meg nem gyógyíthat, meggyógyítja az idő
Ott is ás, ahová semmit sem tett.
Ásó, kapas a nagyharang választja el őket egymástól.

3.7. Szövegről szövegre. Szövegértés munkatankönyv 3. osztály II. kötet

a.) Közmondások

Tapasztalás a bölcsesség anyja.
Öregek tanácsa, ifjak munkája.
Jó az öreg a háznál.
Nem igaz barátság, mely könnyen elmúlik.
A szem a lélek tükre.
Több szem többet lát.
Ki-ki a maga szemével lát.
A szem mindent lát, csak magát nem.
Amit a szem nem lát, azért a szív sem fáj.

3. sz. melléklet

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Cím: 7400 Kaposvár, Guba S. u. 40.
Tel.: +36-82/505-800
Honlap: <https://uni-mate.hu>

5. sz. függelék – Hallgatói és konzulensi nyilatkozat minta

NYILATKOZAT

Alulírott Dr. FULHERNÉ BUNCZOS MÁRIA, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, KAPOSVÁRI Campus, TAVITÓ szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023. év április hó 27. nap

Dr. Fulherné Bunczos Mária
Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023. év április hó 27. nap

Böcskei László
Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!